

Barnen och hemslöjden

EN SKRIFT OM HUR DU SOM SLÖJDHANDLEDARE KAN ÖKA BARNS MÖJLIGHET ATT FÅ SLÖJDA

••• KALLE FORSS •••

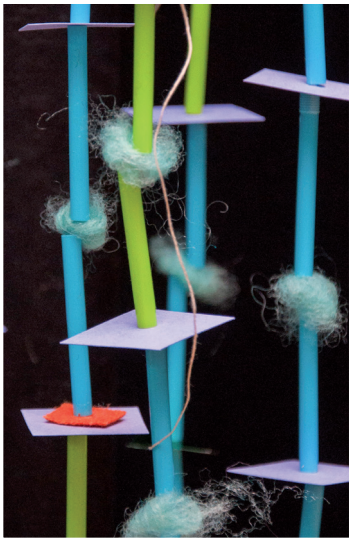

ANDRA OMARBETADE OCH UTÖKADE UPPLAGAN

SKÅNES HEMSLÖJDSFÖRBUND

Barnen och hemslöjden

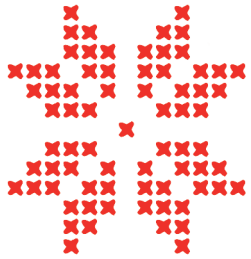
EN SKRIFT OM HUR DU SOM SLÖJDHANDLEDARE
KAN ÖKA BARNS MÖJLIGHET ATT FÅ SLÖJDA

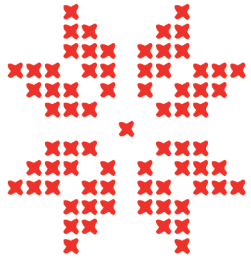
••• KALLE FORSS •••

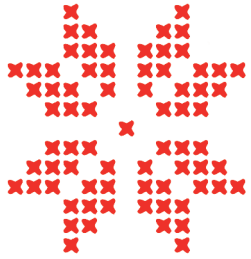
ANDRA OMARBETADE
OCH UTÖKADE UPPLAGAN

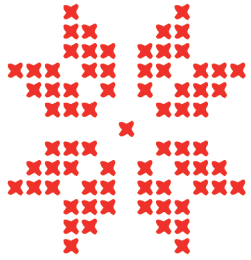
SKÅNES HEMSLÖJDSFÖRBUND

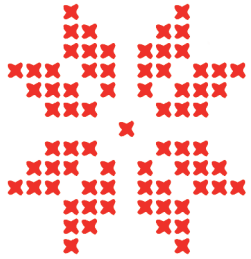

INNEHÅLL

Förord 5

Hemslöjden och slöjdande barn 6

Slöjden 9

Barn med olika funktionsvariationer och slöjd 9

Slöjden är anpassad till barnets behov och förutsättningar 11

Slöjden sker i ett sammanhang 12

Slöjden är på riktigt 12

Den undersökande kreativiteten 13

Infoga det tvärkulturella, leken, spelet och berättelsen 13

Arbeta tematiskt 13

Genus 16

Du är hållbar 18

Slöjdaktiviteter 20

Slöjdklubben 20

Slöjd i samarbete med andra kulturformer 26

Slöjdläger 26

Dagläger 30

Festivalslöjd 30

Slöjdfestival 31

Barn i ordinarie vuxenverksamhet 31

Skapande skola 32

Lärarfortbildning 33

Sportlovsaktiviteter 33

Barn med vuxen-slöjd 33

Öppet hus-slöjd 34

Exempel på projekt när man vill slöjda med många 36

Verksamheter för ungdomar och unga vuxna 38

Slöjdläger för ungdomar och unga vuxna 38

Craft kitchen: en kreativ mötesplats i Östersund 40

Medskapande: barns deltagande och inflytande 42

Ha koll men släpp kontrollen 42

Verktyg inom medskapande 44

Fällor när man arbetar medskapande 44

Händerna och hjärnan 49

Lagar, regler och förhållningssätt 51

Barnkonventionen 51

Likabehandling 51

Dataskyddsförordningen (GDPR) 51

Allemansrätten 52

Knivlagen 53

Skolans styrdokument 55

Hemslöjdens roll i Kultursverige 56

Barnolycksfall 57

Förbandslådans innehåll 57

Tack 59

Författare 60

Läs mer 61

Hemslöjden finns i hela landet. I alla regioner finns det hemslöjdsföreningar som driver många verksamheter och bland dessa även sådana som vänder sig till barn och unga. Varje region har också hemslöjdskonsulenter eller utvecklare inom slöjd och hantverk. En del konsulenters och utvecklares arbete är specifikt inriktat mot barn och unga. ♥

FÖRORD

KULTUR FÖR BARN finns det ganska gott om. Det är musik, film, böcker, teater och tv-program med mera. Kultur *med* barn är lite mindre vanligt. Här får barnen vara med och spela teater, sjunga och uppträda på tv. Kultur *av* barn är däremot en stor bristvara. Här är det barnen själva som skapar, på sina villkor och efter sina behov. Detta är den form av barnkultur som kan uppfattas som svår och mer resurskrävande. Det är också den kulturform som vi inom hemslöjden ofta landar i när vi slöjdar med barn. Även om vi väljer material, verktyg, tid och plats så är det i slutändan det enskilda barnet som väljer vad slöjdandet ska resultera i. Det handlar om barns eget skapande.

Många har, över hela Sverige, varit engagerade i arbetet kring barns möte med hemslöjden. Det har byggts utställningar, ordnats festivaler, arrangerats slöjdläger, slöjdats på kvällar och helger, bildats täljskolor och slöjdklubbar. Listan kan göras lång. Några känner att de fått framgång med sina aktiviteter. Andra att de inte riktigt nått fram. Vissa har märkt att en aktivitet blivit en succé medan en annan blivit en flopp. Något som fungerat bra på en plats i landet har kanske blivit mindre lyckat någon annanstans.

Tillsammans har vi inom hemslöjden mycket erfarenhet av att slöjda med barn i olika sammanhang och hela tiden ökar vår erfarenhet. Därför har du nu andra upplagan av *Barnen och hemslöjden* i din hand. Vi har uppdaterat den, tagit bort sådant som blivit inaktuellt och lagt till annat.

Min förhoppning är att oberoende av vilket slags slöjdarrangemang som ska göras så går det att hitta kunskap här. Kanske har du slöjdat mycket tillsammans med barn men aldrig genomfört något slöjdläger? Här kan du få information. När kommunen hör av sig och vill att din hemslöjdsförening ska delta på en festival med slöjdaktiviteter för barn, kan du läsa om vad som är bra att tänka på. Vad bör man ha klart för sig innan man tar med barngruppen ut till skogsbacken för att tälja? Kan man överhuvudtaget slöjda på samma sätt med barn som med vuxna?

Du kan läsa hela boken eller välja ut de kapitel som ger dig stöd i ditt slöjdande tillsammans med barn.

Kalle Forss
Hemslöjdskonsulent i region Skåne

HEMSLÖJDEN OCH SLÖJDANDE BARN

UNDER 1980-TALET började hemslöjden så smått att närma sig barnen på allvar. Ganska snart insåg man att det inte gick att arbeta gentemot denna grupp så som man gjorde mot vuxna medlemmar eller yrkesverksamma slöjdare. Att hålla kurser för barn i att tillverka laggkärl eller att väva rölakan var liksom inte att tänka på. Men hur skulle man omvandla den gamla slöjden så att den passade barn? Prova på-verksamheten var ju inte heller så kul, den där man fick ”känna på” ett material eller en teknik. Resultatet blev ofta grejer som barnen inte ville ha.

År 1997, efter flera år i försöks- och utvecklingsfas, inrättade Nämnden för hemslöjdsfrågor en tjänst som rikskonsulent i hemslöjd för barn och unga. Nu började arbetet med slöjd för barn och unga att få struktur. Flera riksomfattande projekt drogs igång och både hemslöjdsföreningar och hemslöjdskonsulenter i hela landet blev engagerade. Somrarna 2004 och 2005 blev både en stor final för ett mångårigt arbete och en början på det fortsatta arbetet med slöjd för barn. Slöjdcirkus, som var en upplevelse- och aktivitetsföreställning med slöjd, musik och berättande, turnerade i hela landet. Ur detta växte sedan Slöjdklubben och tillhörande handledarutbildning fram. Slöjdklubben är en fritidsaktivitet med slöjd som vänder sig till barn i åldrarna 7 till 14 år. Mycket av innehållet i denna bok bygger på allt det arbete som har utförts före, under och efter Slöjdcirkus.

Täljhästarna väcker alltid uppmärksamhet. Det brukar bara ta en stund så inser de flesta vilket effektivt täljredskap det är.

SLÖJDEN

DEN SLÖJD SOM barnen ägnar sig åt inom hemslöjden sker oftast på fritiden och uppgifterna skiljer sig därför en aning från dem de är vana vid i skolan. Den skiljer sig också från den som vi vuxna ägnar oss åt inom hemslöjden. Den är inte bättre eller sämre. Den är bara annorlunda, men den ska vara lika rolig.

Barn är olika. De har olika ålder, mognad, intressen, förutsättningar, behov och bakgrund. Någon vill spela fotboll, en annan fiol, en tredje teater och en fjärde dataspel. Vissa är livliga och framåt medan andra är stillsamma och tillbakadragna. Det är många som vill göra något med händerna: pyssla, handarbeta, hantverka, skapa och slöjda. Detta är också vad de gör, men allt för ofta sker det på egen hand. Möjligheterna att träffa andra barn som slöjdar är för få och även att få träffa duktiga vuxna som kan handleda. Vår förhoppning är att alla barn som är intresserade av slöjd ska kunna finna en plats någonstans i hemslöjdens utbud.

Resultatet av slöjdandet är inte alltid viktigast. Processen och görandet kan vara viktigare samt att få uppleva vackra material, bra verktyg och intressanta sammanhang. Likaså kan begreppet slöjd innefatta helt andra företeelser för ett barn än för dig som vuxen så var lite mindre rigid i vad som räknas som ”slöjd”. Som handledare är det viktigt att du har ett mål och en vision som inspirerar, men samtidigt är beredd på att resultatet bli något helt annat. Det finns många sätt att utgå från slöjdens värld i sitt skapande och se till att så många sinnen som möjligt används i slöjden.

BARN MED OLIKA FUNKTIONSVARIATIONER OCH SLÖJD

När man ska handleda barn med särskilda behov i slöjd, vare sig behoven är små eller stora, är det bra att ha kontakt med en person som känner barnet väl. Att ha en tidig dialog underlättar mycket och minskar risken för misslyckande både för dig som handleder och för barnet. De särskilda behoven hos barnet kan vara mentala, som att det behövs extra tid för inlärning, eller att barnet har svårt att koncentrera sig. De kan också utgöras av fysiska nedsättningar, som hörselnedsättning, motoriska svårigheter eller nedsatt styrka eller kondition. Som exempel kan jag nämna kontakten med en särskola där jag planerat att barnen skulle göra enkla tillsammanskronor. Läraren undrade hur lång tid det tog och när jag svarade att det tog cirka en och en halv timme fick jag svaret att det var alldeles för länge. Tiden som barnen orkade slöjda var högst en halv timme. Väl igång med

slöjden upptäckte jag snabbt att en halv timme var ett medelvärde. Men klassen fick ihop en färdig krona som man med stolthet kunde bära tillbaka till skolan och hänga upp i klassrummet. Alla barn, och lärare, hade dessutom bidragit utifrån sina förutsättningar till resultatet. Man hade gjort den tillsammans.

I alla grupper finns de som tycker att eget skapande är roligt och lätt och de som tycker det är svårt och är kritiska. Som inspiratör och pedagog behöver du fokusera på trygghet, glädje och gemenskap först, för att sedan presentera slöjden. De som har fysiska svårigheter behöver få så enkla uppgifter så de motoriskt klarar av det. De med psykiska svårigheter (till exempel rädsla eller ångest) behöver också enkla uppgifter samt instruktioner med så få val som möjligt. Att välja färg och material eller att klippa en form kan vara ångestskapande om självförtroendet är dåligt. Alla behöver övertygas om att de gör rätt och klarar det. De i gruppen som har ett gott självförtroende i kreativitet kan man däremot utmana mer, där höjer du ribban och det är din uppgift att lägga nivån lite högre än det de redan kan och ge dem mer ansvar och konstnärlig frihet. Att tillgänglighetsanpassa slöjden till personer med olika funktionsvariationer handlar ofta om att göra det på individnivå.

Om du planerar verksamhet till en skolklass eller en förskola är det viktigt att träffa pedagogerna innan i ett förberedande möte. Där beskriver du din idé och lyssnar in deras tankar runt projektet. All personal behöver få känna att de är med och påverkar, men samtidigt är det också viktigt att få dem att våga lita på projektets form. Ofta handlar det om att få dem att släppa ansvaret för resultatet, utan mer bli en hjälpande hand då de är experter på elevernas svårigheter och möjligheter. Projektet måste förankras i personalgruppen och kännas kul för alla inblandande, då smittar personalens entusiasm, engagemang och trygghet av sig på eleverna.

Hälsa gärna på innan genomförande av aktivitet för att även träffa barnen. Om inte alla som ska leda aktiviteten har möjlighet så

Kubbkung.

Pegasos är en bevingad häst.

Fågel i blandmaterial av Karin Lokrantz.

ta gärna med och visa foton på de som ska komma och genomföra den. Se till att skapa relationer! Det kan ta tid. Ibland väldigt lång tid. Och lär dig alla barns namn, tidigt.

Det är alltid bra att starta med en gemensam övning. Det blir en gemenskap där man lär känna varandra och i en grupp med funktionsvariationer är det då lättare för dig som handledare att läsa av eleverna och se deras möjligheter och begränsningar. För dig och assistenterna blir det ett tillfälle att känna in varandra så att ni hittar ett bra samarbetssätt. I det gemensamma projektet minskar prestationskravet för både elever och assistenter eftersom det inte är individuellt arbete. Alla elever får jobba utifrån sina förutsättningar och det spelar ingen roll hur mycket de presterar, det viktiga är att varje elev utvecklas i projektet på sitt eget möjliga och bästa sätt. Alla är med och bidrar till det gemensamma resultatet.

Tänk på helheten så att det blir en positiv upplevelse för alla. Det är viktigt att kunna förmedla en känsla för grupper som själva inte kan skapa så mycket. När man jobbar med elever med olika motoriska svårigheter är det ännu viktigare än annars att jobba med känselsinnet. Erbjud vackra och hållbara material i slöjdandet. Att arbeta med ett utbud av material som känns, doftar och låter olika ger fler dimensioner och möjligheter till utveckling. Att få känna material kan vara en persons deltagande i aktiviteten och ha stor betydelse för hen.

Barnens assistenter kan behöva hjälp att hitta en nivå där de gör så lite som möjligt, men ändå möjliggör för eleven att utvecklas och lyckas. Detta kräver en stor fingertoppskänsla från assistenterna och det är din uppgift att vägleda dem så de kan hjälpa eleverna att bli så självständiga som möjligt. Även elever med stora funktionsnedsättningar ska fortfarande vara de som bestämmer och visar riktningen, samtidigt som vi vill främja en personlig utveckling och utmana dem.

Plockepinn av krokiga pinnar.

SLÖJDEN ÄR ANPASSAD TILL BARNETS BEHOV OCH FÖRUTSÄTTNINGAR

Den slöjd vi sysslar med inom hemslöjden bygger på tekniker, material och verktyg som har utvecklats och förfinats under århundraden, framförallt inom bondesamhället. Det har gjort att slöjden har fått en nära koppling och en finstämd anpassning till människan. Det har dessutom medfört att flexibiliteten är stor och att mycket går att förändra allt efter-

som omvärldens krav och förutsättningar växlar. Detta sammantaget gör att slöjdens värld är ett väl lämpat område för barn att få utlopp för sin skaparlust och utveckla sin kreativitet.

För att brodera något personligt på exempelvis sin jacka krävs inte någon större investering. Med en nål, lite garn och en sax kan du komma igång. De är för övrigt lätta att packa ner i väskan för att ta med om man vill slöjda på annan plats – varför inte tillsammans med kompisarna? Lika lätt är det att ta med en liten såg och en kniv på nästa utflykt till skogen.

Hemslöjden har alltid haft en stor kärlek till naturens material och återbruket. En gång i tiden var det en nödvändighet. För att få fram ull till kläderna fick man först se till att ha bete till fåren. Djuren skulle skötas om så att ullen blev av bra kvalitet. Fåren klipptes, ullen kardades och spanns och garnet stickades till sockor och vantar eller vävdes till tyg. Då förstår man att man var rädd om sina kläder. Dessa lappades och lagades och när det inte fungerade längre så tog man vara på de tygstycken som kanske kunde bli något annat. Av bitarna från jackan blev det kanske en kudde som sen täcktes med ett vackert broderi. Än i dag kan vi på museer och hembygdsgårdar se kuddar som är 200 år gamla och tillverkade av återvunnet tyg från gamla kläder.

Handens verktyg, som nålen, kniven, bandgrinden, tången, sågen och saxen med flera får all sin kraft från kroppens muskler. Handen kan lugnt arbeta i en takt där hjärnan hänger med. Du kan när som helst stanna upp, fundera och kanske byta riktning. Handen och hjärnan blir ypperliga samarbetsparter.

SLÖJDEN SKER I ETT SAMMANHANG

De gamla slöjdföremålen skapades i en miljö som inte längre finns kvar. Vi bakar inte längre i baktråg, om vi nu överhuvudtaget bakar. Den äldre kuddens broderier beskriver ett liv på landet, med grisar, ankor och gäss, som i dag är sällsynt. Även om vi ibland kan hitta nya användningsområden för de gamla föremålen så är de oftast bara intressanta för oss vuxna i vår vetskap om hur de en gång användes. Baktråget fylls med clementiner till jul och påminner oss om våra rötter i gångna tiders bondesamhälle.

Barns slöjdande måste få ta sin utgångspunkt från den värld de lever i. Att tillverka rekvisita till lek och spel är ett utmärkt sätt. Ett första steg kan vara att förändra något som redan finns. Byt till exempel ut kungen i kubbspelet mot en du har slöjdat själv. Förresten, varför ska det vara en kung? Spelplanen till luffarschack (tre-i-rad) kan tryckas eller broderas på en bit tyg som sys ihop till en påse. I denna kan man sedan lägga spelpjäserna så att man alltid kan ha med sig spelet när man träffar någon som är sugen på ett parti.

En berättelse kan få igång fantasin och skapandet. Men lek och berättelse kan också komma ur slöjden. Det är inte ovanligt att barn som sitter vid sidan om varandra efter en stunds slöjdande intresserar sig för vad kompisen gör. De täljda djuren får namn, man ger dem egenskaper och sedan frågar man om djuren inte skulle kunna vara kompisar. Berättelsen och leken är igång.

SLÖJDEN ÄR PÅ RIKTIGT

Som handledare är det din uppgift att inse rimligheten och genomförbarheten i barnets slöjdönskningar. Tid, material, verktyg, utrymme, kunnande, styrka och ambition kan vara begränsande, inte bara för barn. Det varierar dessutom mellan olika personer. Om man låter barnen arbeta kring ett tema så kan man se till att detta ger utrymme för variationer i utförandet. Den lilla broderade lappen kan fungera som dekor på kläderna. Men den kan också byggas på till en liten väska eller kanske till och med en kudde. Djuret kan fungera som häst redan med fyra ben och ett huvud. Om man sen har tid och vill kan det få lång man, svans och till och

med vingar. Då har den förvandlats till den bevingade hästen Pegasos.

Slöjdens ursprungliga föremål är många gånger sådana att de tar timmar eller dagar att slutföra. Om tiden då är knapp är det lätt att hemfalla åt prova på-slöjd. Det får bli en provlapp med virkning som är för liten att ha som grytlapp. Det kan också bli en täljd knopp som ensam inte fyller någon större funktion. Visst är det härligt att slöjda, men tänk så mycket roligare det blir om det färdiga föremålet går att använda.

DEN UNDERSÖKANDE KREATIVITETEN

Ju mer förtroget barnet blir med slöjden desto större blir oftast lusten att dra igång egna projekt. I dessa projekt finns det oftast inga färdiga lösningar. Det gäller att prova, misslyckas och prova igen. Då är det bra att ha tillgång till den stora slöjdvärlden som rymmer så många material och tekniker. Så mycket som möjligt av detta ska vara tillgängligt för barnet. Olika problem kräver olika material och olika material ger olika resultat. Om den tovade fågeln ska kunna stå behöver man nog välja annat material än ull till benen. Trä, plåt eller ståltråd ger helt olika karaktär. Ska det vara knappar eller glaspärlor till ögon? Vad kan jag göra för att få fågeln att se lite snällare ut? Frågorna är många men lösningarna desto fler.

Din roll som handledare blir inte att lösa de problem som uppstår, utan att i stället se till att barnet kommer på egna lösningar. Du presenterar alternativa material. Du visar nya tekniker och du plockar fram verktygen och redskapen som kanske är lämpligare. Även här får du bedöma och ha en dialog med barnet om rimligheten i projektet och i de olika lösningarna.

INFOGA DET TVÄRKULTURELLA, LEKEN, SPELET OCH BERÄTTELSEN

Ett sätt att få slöjden att bli ”på riktigt” är genom att ge den en inramning av andra kulturformer som musik, teater, dans, konst och liknande. Leken, spelet och berättelsen är naturliga inslag för barnen och är lätta att kombinera med slöjd. Slöjden står för rekvisitan. Att tillsammans tillverka de föremål som behövs kan inbjuda till att förändra regler och tidigare givna ordningar. Ett jätteplockepinn med skogens krokiga pinnar på en gräsmatta spelas kanhända på annat sätt och med andra regler än ett litet spel på köksbordet? Även en berättelse som bygger på de slöjdade föremålen kan bli annorlunda än man tänkt sig från början, när det visar sig att fågeln blev stor och blå i stället för liten och röd.

ARBETA TEMATISKT

Tillsammans med barnen i slöjdgruppen kan man bestämma inriktningen på slöjden. Kanske bestämmer man att arbeta kring ett tema. Din uppgift som handledare är att se till att detta blir något som passar alla. I stället för temat ”hästar”, som kanske inte intresserar alla, kan man välja ”djur” eller till och med ”djur och odjur”. I stället för ”mitt husdjur” kanske det är bättre med ”mitt favoritdjur”. En annan sak att vara uppmärksam på är att alla barns liv inte innehåller det som majoriteten tar för givet. Ett barn som är vegetarian eller muslim vill kanske inte göra en skinkpinne. Den som inte firar jul har kanske inget behov av julpynt.

Det är lätt att tro att om man arbetar tematiskt och ger barnen mer ansvar så blir det lättare för dig som handledare. Du slipper kanske förbereda specifika lektioner, men i stället måste du vara beredd på alla de funderingar som dyker upp och alla de problem som barnen ställs inför när de själva ska bestämma sitt projekt och hitta lösningarna. Det gäller att som handledare vara lyhörd för att barnens ambitioner, kunskaper, förmåga att lösa problem, uthållighet med mera varierar stort.

Girlangerna i en tillsammanskrona består av halm och en massa annat.

TILLSAMMANSKRONA

Man kan också kalla den takkrona, oro eller mobil. Men en tillsammanskrona gör man tillsammans. En tillsammanskrona består av en ring av lämpligt material och i denna hänger man girlanger som man hjälps åt att göra. Börja med att göra en ring av till exempel tunna, smidiga pilgrenar, ståltråd, spikband från byggshoppen eller ta något som är en färdig ring. Vill ni kan ni klä ringen med tygremsor som viras runt om. Knyt ett par snören tvärs över ringen så att de bildar ett kors, och några snören att hänga upp ringen i.

Nu behövs det massor av girlanger. Ni kan enas om ett enhetligt utseende eller färg. Ni kan också gå loss och låta alla göra som dom vill. Börja med en bit tunnare snöre (kraftig sytråd) som träs på en lång stoppnål. Gör en knut i den andra änden. Trä först på en bit bomullstyg, cirka två centimeter i fyrkant, som kommer att fungera som stopp för allt det andra tillsammans med knuten. Hädanefter trär ni varannan gång på en bit halmstrå och varannan gång något annat. Halmen ska vara klippt i längder som är så långa att nålen går igenom. Lägg halmstråna i blöt i ca 10 minuter innan de ska användas, så är det lättare att klippa dem i bitar. Det där andra kan vara en bit tyg, papper, en ulltuss, rönnbär, renfaneblomma eller annat som är vackert. Bär och blommor ska helst vara färska, annars blir det svårt att få igenom nålen. Både halmen och det där andra behövs för att girlangen ska bli lång. När du är nöjd med din girlang knyter du fast den vid ringen eller snörena som går på tvärs. Börja nu om på en ny girlang. Nu förstår ni varför det är en fördel att göra en tillsammanskrona i stället för en ensamkrona. Fortsätt tills ni känner er klara.

GENUS

ELIN DANIELSSON

I ROLLEN SOM handledare måste vi förhålla oss könsneutralt gentemot barnen, materialen och verktygen. Det är viktigt för att vi inte ska begränsa barnen i deras skapande och personliga utveckling: vi behöver visa dem att alla kan göra allt.

Vårt samhälle är uppbyggt på ett stort antal normer som styr hur vi är mot varandra och vad vi antar om varandra. Det finns många normer som är bra, till exempel att vi inte skadar varandra, men det finns också normer som inte är bra, normer som ramar in hur vi tror att människor runt omkring oss är eller borde vara. Exempel på den typen av normer är heteronormen som innebär att det antas att pojkar blir kära i flickor och tvärtom.

Slöjden kantas också av normer. En av de starkaste är att den hårda slöjden är maskulint kodad och att textilslöjd är feminint kodad. Men att maskulina personer skulle vara bättre på att tälja och att feminina personer skulle vara mer lämpade för att brodera är naturligtvis inte sant. Här har vi som handledare en chans att göra skillnad. Genom att presentera de olika materialen och verktygen på ett värdeneutralt sätt och komma ihåg att vara kritiska mot styrande normer så hjälper vi barnen att möta slöjden med ett öppet sinne.

Låt alla barn prova alla olika typer av material och slöjdtekniker och försök att inte ladda dem när du presenterar dem. Ett exempel är att det är lätt hänt att uttrycka sig lite urskuldande mot pojkarna i en grupp när det är broderi på schemat. Det är lätt att anta att pojkar skulle vara mer intresserade av att tälja än att brodera, men ofta handlar detta intresse om vuxenvärldens förväntningar på vad pojkar och flickor ska tycka om. Alla barn ska ha samma rätt att prova på slöjdens fantastiska värld! Vi dukar upp möjligheter för barn att få skapa och vara kreativa, vilket erbjuder en fantastisk möjlighet för barnen att prova nya vägar och bryta normer, vilket kan öka barnens känsla av inre trygghet.

Normer kan vara svåra att upptäcka när vi själva ingår i dem. Det kan till exempel vara svårt att se att vi lever i en binär könsnormativitet (som innebär att vi utgår från att det bara finns två könstillhörigheter: man och kvinna), om det är så att vi själva identifierar oss som man eller kvinna. Men faktum är att det finns många människor som identifierar sig utanför denna norm, personer som varken identifierar sig som man eller kvinna.

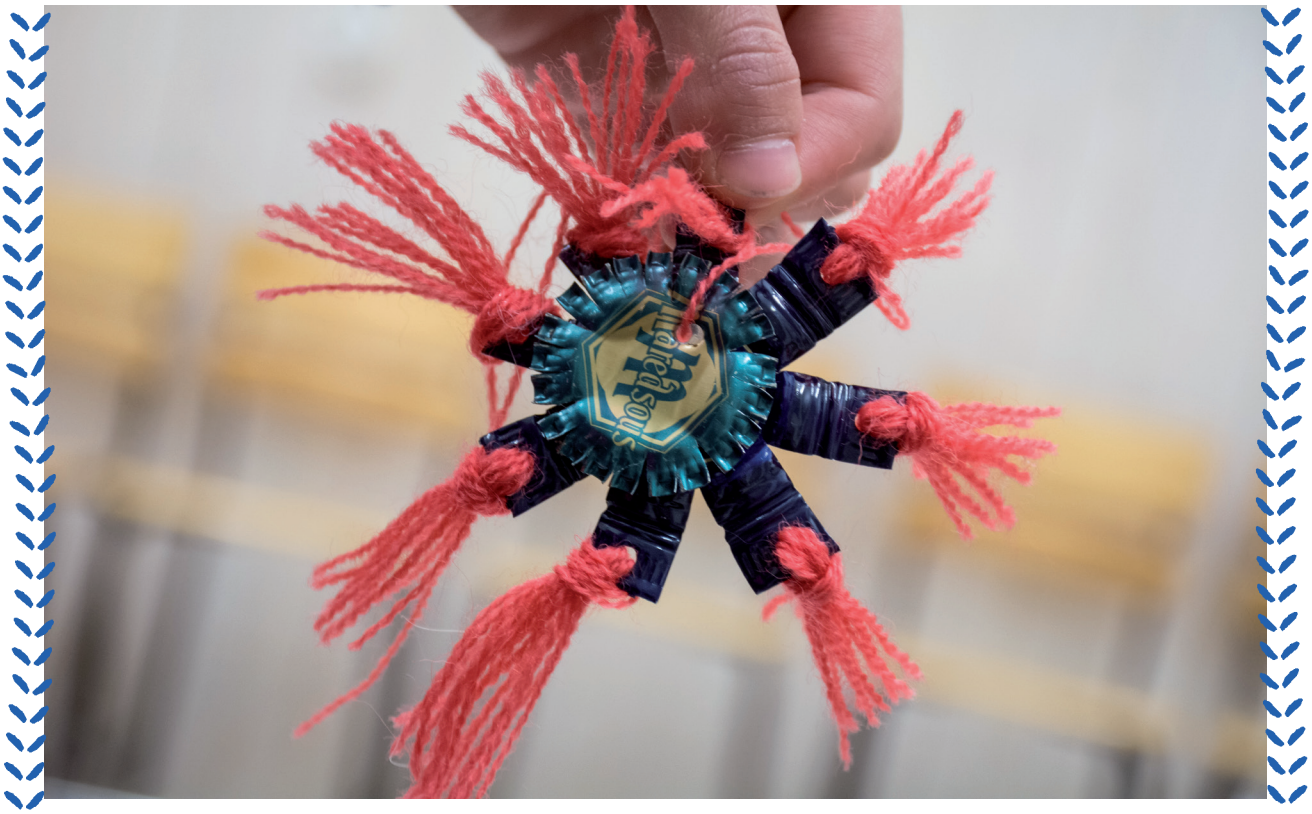
Att falla utanför normen ger ofta en känsla av att vara annorlunda och utanför, en känsla som vi alla vill hjälpas åt att motarbeta för att skapa en trygghet i gruppen. Det är därför viktigt att aldrig anta, och aldrig

låsa fast en person eller ett barn vid ett kön med tillhörande könsroll. Könsidentiteten är något som kan, men inte behöver, sammanfalla med hur en person ser ut, beter sig eller vilket kön den tilldelades vid födseln.

Det är även bra att tänka på att könsidentitet kan vara flytande, inte minst för barn. Försök att hålla ett könsneutralt språk när du pratar med och om barnen. Ett exempel är att inte säga: ”Kom nu alla tjejer!”

Vi som handledare bör också reflektera över hur vi pratar om barnens familjer. Långt ifrån allas familjebild ser lika ut, men ofta refereras det till kärnfamiljen (mamma, pappa, barn som bor tillsammans) som norm. Det kan till exempel vara bra att i stället för att fråga ett barn ”kommer din mamma eller pappa på avslutningen?”, att formulera sig ”har du någon vuxen som kommer på avslutningen?”.

Låt slöjdandet vara en fristad från förväntningar kopplade till kön, sexualitet, funktionalitet och alla andra normer som omger oss!

••• DU ÄR HÅLLBAR •••

NICLAS FLINK

VEM BESTÄMMER?

Ibland kan man få för sig att man bara kan bestämma om man ska köpa en sak eller inte. Om man har pengar. Säg att du behöver en mössa. Det är inte du som har bestämt vilka affärer som finns tillgängliga. Inte vilka mössor som finns i dem, var de är tillverkade, inte av vem eller hur de är gjorda. Inte vad de är gjorda av, var materialet kommer ifrån eller ens hur mössorna ser ut. Det verkar ofta som att andra bestämmer det mesta. Men det finns ett fantastiskt sätt att få bestämma allt det där. Du kan göra mössan själv.

ATT KUNNA GÖRA SJÄLV

Kan man inget kan man ingenting göra. Men med fantasi och kunskap kan du ta mer av ditt eget liv i dina egna händer. Då kan du bestämma. För kunskap är makt och att kunna sy i en knapp är faktiskt en kunskap. Att kunna laga, bygga, återanvända, sätta ihop – att kunna göra själv är en finfin egenskap för en hållbar framtid. Att kunna göra själv och att dessutom dela med dig till andra av dina kunskaper gör dig till en hållbarhetshjälte.

VÄRLDEN ÄR FULL AV MÖJLIGHETER

Det finns överblivet, spill, svinn, kasserat och rester. Sådant som i dina ögon blir något annat. Sådant som växer omkring dig, saker som blir liggande i skåp, sådant som är tänkt till något annat och alldeles nya material. Det finns ingenting som inte kan förvandlas. Av dig.

Du sätter dit och klipper bort. Drar ihop och byter ut. Slår ihop två till en. Pyntar, förbättrar, förädlar, gör alldeles nytt och förflyttar det där andra till ditt alldeles egna.

Det är du som är förvandlingskonstnären. Då kan du bestämma vad det ska bli, vad det är gjort av, hur det är gjort och hur det ska se ut. Då kan du bestämma hur hållbart det ska bli och hur mycket bättre framtiden i världen ska vara.

Drakbygge för stora och små.

SLÖJDAKTIVITETER

SLÖJDKLUBBEN

Slöjdklubben som företeelse växte fram som en följd av Slöjdcirkus under början av 2000-talet. Den vände sig med fritidsaktiviteter till alla barn i åldrarna 7–14 år oavsett kön, funktionsnedsättning, socioekonomisk eller etnisk bakgrund.

I Slöjdklubben fick barn möjlighet att utveckla sitt eget skapande genom slöjd. Slöjden blandades med andra kulturformer som musik, lek, spel, berättande med mera. Den slöjd som utövades byggde på det kulturarv som hemslöjden alltid förvaltat och förnyat. Det är en slöjd som utgår från den enskildes behov och färdigheter där handverktygen spelar en viktig roll och materialen kommer från naturen eller är spillmaterial och återbruk.

Slöjdklubben arbetade över hela teknik- och materialområdet och därför var det inte ovanligt att se sax och tyg, nål och tråd, kniv och en pinne eller en tång och ståltråd i händerna på barnen. När de skulle lösa sina uppgifter skulle hela slöjdområdet vara tillgängligt. Slöjdklubbens handledare var en person som kände till och behärskade både den textila och den hårda slöjden med trä och metall.

För att få vara handledare i Slöjdklubben skulle en vara myndig och ha genomgått Slöjdklubbens handledarutbildning. Det vanligaste sättet att genomföra den lokala Slöjdklubben var genom regelbundna träffar under terminstid. Det gick också att ha en slöjdklubb som ett läger, som en aktivitet flera dagar i följd eller som en öppen aktivitet under en helg. Det viktigaste var att det var aktiviteter för barn, att inget barn fick utestängas från att kunna delta och att den som var handledare var utbildad och att aktiviteterna skedde i Slöjdklubbens anda (se avsnittet ”Slöjdklubbens fem förhållningssätt”). När vi säger att inget barn fick utestängas från Slöjdklubbens aktiviteter så inser vi ju att alla inte kunde få plats. Vad vi menar är att Slöjdklubben inte fick arrangeras för vissa specifika grupper av barn så att andra utestängdes. Det gick inte att arrangera en Slöjdklubb för exempelvis bara pojkar eller för barn som bor i en viss stadsdel. En kunde begränsa antalet deltagare men alla skulle ha samma chans att kunna få vara med i Slöjdklubben.

Slöjdklubbens varumärke ägdes av Sveriges Hemslöjdsföreningars Riksförbund och mycket av hemslöjdskonsulenternas arbete inriktades på att få till slöjdklubbar i hela landet. Även om det i dag finns en stor varia-

tion av barnaktiviteter så finns det fortfarande mycket att hämta i Slöjdklubbens sätt att arrangera slöjd för barn. Och visst startas det nya Slöjdklubbar.

SLÖJDKLUBBENS FEM FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Dessa fem hörnstenar som Slöjdklubbens verksamhet vilar på kan med fördel användas även i andra sammanhang, när man arrangerar slöjdverksamhet för barn.

1 BARNET I CENTRUM

Här står barnet i centrum. Det är barnet som skapar och handledarens uppgift är att guida genom slöjdens värld. Vi uppmuntrar ett utforskande arbetssätt där barnets behov och förutsättningar styr. När barnet ber om hjälp är det lätt att som handledare ta över slöjdandet. ”Det blir både bättre och går snabbare om jag gör det.” I stället kan du välja att visa hur man gör på ett annat föremål eller så kan du assistera och barnet får göra det viktiga. Till exempel kan du hålla medan barnet sågar.

Det är bra om någon vuxen håller det heta järnet när båda händerna behövs till den tunga hammaren.

Vindflöjel.

2 LIKABEHANDLING

Vi delar inte upp slöjden i trä/metallslöjd och textilslöjd. Hela slöjdområdet ska finnas tillgängligt för de uppgifter man önskar lösa. Kanske är det ibland lättare att ordna till ett par vingar av ståltråd och tyg till sin trähäst än att tälja fram dem. Dessutom kan man brodera mönster på dem. Det här ställer krav på dig som handledare att du inte, medvetet eller omedvetet, styr in barnen på de teknik- och materialområden som du behärskar bäst. Världen blir så mycket större om den får innehålla både täljning och broderi. Vi ser också till att undanröja så många hinder som möjligt som kan stoppa barn med olika funktionsvariationer att delta i olika slöjdaktiviteter.

3 SLÖJDEN ÄR MÅNGKULTURELL

Slöjdens ursprung är människors behov. Dessa är likadana över hela jorden. Vi behöver mat, trygghet och kärlek. Sätten att tillgodose behoven har däremot varierat beroende på kunskap och tillgängligt material. Slöjden är ett globalt fenomen med lokala särdrag. Här lyfter vi fram detta. När vi flätar korgar visar vi att korgar från olika delar av Sverige och världen ser lite olika ut men att de har använts på samma sätt: att bära och förvara

saker i. I dag kanske vi väljer åkerbruksmaterial, så länge det är ett hållbart alternativ, till vår korg därför att det materialet är lättast att hitta. Det är så man alltid har gjort.

4 SLÖJDEN I DEN TVÄRKULTURELLA MILJÖN

De färdiga föremålen kan mycket väl mynna ut i lek och spel bland barnen. Likaväl kan en berättelse eller saga inspirera till nytt skapande. Kanske väljer barnen att tillverka rekvisita till en föreställning utifrån berättelsen. Växlingen mellan lek och spel å ena sidan och skapandet genom slöjd å den andra kan ibland hålla på länge. En stunds lek och spel kräver kanske modifieringar eller kompletteringar på slöjdsidan samtidigt som ytterligare slöjd förändrar leken och spelet. Då är det viktigt att ge tid till detta i stället för att hasta vidare till nästa slöjduppdrag. Tänk på att barn inte bara lär sig genom att leka, de lär sig för att kunna leka. Men de vill också dela med sig och ta del av vad andra gör. Därför är internet i dag lika naturligt som sagorna runt elden var förr. Kanske kan temat för en slöjdaktivitet vara att göra slöjdinstruktioner som sprids till fler genom sociala medier.

5 DEN HÅLLBARA SLÖJDEN

I slöjdandet arbetar vi för att vårt skapande ska ge så lite negativa spår i miljön som möjligt. Vi är rädda om det vi har. Vi lagar sådant som går sönder och när vi gör nytt ser vi till att det går att laga. Vi gör om så att sakerna passar oss i stället för att köpa nytt. Vi lånar ut till varandra och vi delar med oss av sådant vi inte behöver. Vi använder naturmaterial, spillmaterial och återbruk när vi skapar.

SLÖJDKLUBBENS METODER

Rummet, arbetsrytmen, rådslaget, korgen, berättarlyktan och ordskattkistan är viktiga hjälpmedel för att få barnen delaktiga i slöjdandet. Du kan se dem som verktyg som underlättar för dig att genomföra slöjdandet.

RUMMET

Lokalen där slöjden sker behöver inte vara en slöjdsal. Men den ska kännas inspirerande och möjlig att slöja i. Det ska kunna stå en huggkubbe i ett hörn och man ska få lov att skräpa ner med träspån från täljningen. Vi städar ju ändå efteråt. Och borden kan man ju alltid skydda med plast när man ska tova

Korgar kan göras i många olika material och med olika flättekniker.

Ett skåp för slöjdmaterial.

ull. Är det återkommande aktiviteter underlättar det om det finns möjlighet att ha en speciell låda eller ett skåp på plats. Verktyg och material kan vara tungt att släpa med sig och alltid glömmer man något. Rummet känner barnen igen från tidigare träffar men där finns kanske också sådant som skiljer, ett nytt verktyg eller material. Ibland går vi ut när vi ska slöjda, kanske till skogen, stranden eller en lugn vrå i parken. Där kan vi hitta pinnar, kottar, musselskal eller fjädrar som vi kan använda. Hjälps vi åt kan vi ta med knivarna, yxan, sågen och mellanmålet.

ARBETSRYTMEN

Att ha en struktur på slöjdaktiviteterna kan underlätta för dig som handledare och samtidigt ge en tydlighet till barnen. Det kan börja med en gemensam samling. Där kan man kort nämna vilka barn som är där och om några har meddelat att de inte kan komma. Dagens aktiviteter tas upp och här kanske det platsar med annan information som berör gruppen. Sen tar det första slöjdpasset vid och alla är införstådda med vilken slöjd som ska göras och hur länge passet pågår. Är det en slöjdaktivitet som varar lite längre kan det vara klokt att ta en paus. Då slöjdas det inte, då sysslar vi med annat. Mellanmålet kommer kanske fram tillsammans med samtalen och berättelserna. Efter ett andra slöjdpass med avslutande städning samlas alla igen för att reflektera och återkoppla över dagens aktivitet. Här kan ordskattkistan (se mer om den längre fram) vara ett bra hjälpmedel för detta innan träffen avslutas.

RÅDSLAGET

Om det handlar om slöjdaktiviteter som sträcker sig över flera dagar kan man se till att barnen har större inflytande i verksamheten. Det kan exempelvis ske under den gemensamma samlingen eller mellanmålspausen. Där kan barnen berätta om sina idéer, önskemål och förslag. Din uppgift som handledare blir att sätta ramarna för detta och bedöma rimligheten i barnens förslag. En fälla att se upp med är att som handledare inte kunna uppfylla de önskningar som kommer fram (se mer i kapitlet *Medskapande*). En annan är att inte alla barn får komma till tals och vara med i besluten.

KORGEN

Genom ett gemensamt projekt lär barnen sig att samarbeta och ta hänsyn. Ingen kan skynda för att bli ”färdig först”. Det kan ske genom att man gör en tillsammanskrona eller en flätar en korg. En korg är inte klar förrän alla är klara med sin flätning. Samtidigt inser man att alla delar i korgen behövs. Bottenplattans form bestämmer om korgen ska vara rund, oval eller fyrkantig. Stagen anger höjd och lutningen på sidorna. Materialet som vi flätar med ger tillsammans korgen dess styrka. Den färdiga korgen kan sedan bli en samlingspunkt för gruppen. Ur korgen kan man plocka fram nya material och verktyg när dessa ska presenteras. Korgen kan vara en plats för inspiration, skaparglädje och över-

Korg där stagen smyckats med dekorerade plåtbitar.

Lykta gjord efter en gammal modell där sidorna är täckta av vingpennor från gås.

raskningar. Att samlas kring korgen och ur den plocka fram nya verktyg, nytt material eller föremål för inspiration kan stärka gruppen och samtidigt överraska och locka fram skaparlusten hos det enskilda barnet.

BERÄTTARLYKTAN

Berättelser kan beskriva verkliga händelser, påhittade sådana eller vara en blandning av båda. Berättelser finner vi i böcker, film, teater och musik, men även i samtalet. Att släcka i taket och i stället tända berättarlyktan är ett sätt att markera att det är berättardags. Som handledare kanske du vill inleda och ge inspiration med en berättelse. Barnens berättelser, som har sitt ursprung i slöjden, kan också behöva få berättas. Ibland har man varit med om något annat spännande under dagen som måste spridas till andra. Som handledare ser du till att alla barn har samma möjlighet att prata, och att man lyssnar på och respekterar andras berättelser.

ORDSKATTKISTAN

I slöjden förekommer många ord och uttryck som inte alla känner till. För att barnen ska kunna prata med varandra om vad de gör och framför allt kunna berätta när de kommer hem, behövs ibland lite hjälp. Ett sätt är att ha en ordskattkista. När handledaren och barnen är samlade kan man plocka fram kistan. Vid diskussionen om vad man gjort kommer de konstiga orden upp. Tillsammans bestämmer man vilka ord som är värda att spara och dessa skrivs upp på små lappar som stoppas i kistan. Vid senare träffar kan man plocka fram lapparna och se vad som hör ihop och om man gjort saker mer än en gång. Det kan vara så att samma ord finns på flera lappar för att det var så krångligt att man glömt. De små lapparna kan också vara ett sätt att minnas vad som gjorts vid tidigare träffar.

Kanske finns det andra sätt att använda ordskattkistan eller andra sätt att underlätta för barnen att samla på sig och bli förtrogna med slöjdens ord?

Det viktiga med en ordskattkista är att man kan samla ord i den.

SLÖJD I SAMARBETE MED ANDRA KULTURFORMER

Det är inte ovanligt att representanter för andra kulturformer hör av sig till oss inom hemslöjden för olika former av samarbete. Det kan vara ett museum som tycker att en stunds slöjdande ger något extra för barnen som besöker deras utställning. En lokal musikgrupp med inriktning mot barn vill att barnen ska få möjlighet att tillverka enkla rytminstrument för att sedan kunna vara med och spela i musikframförandet tillsammans med de professionella musikerna. Förhoppningsvis blir det samarbeten där slöjden och den andra kulturformen samverkar så att båda får upplevelsen av att lyfta. I värsta fall ses slöjden bara som ett sätt att förgylla den andra kulturformen eller som en stunds lättsam pausaktivitet.

Som så ofta är det första rådet att tidigt ha en dialog och lära sig om varandras verksamheter och era speciella förutsättningar och förmågor. Många andra kulturformer som teater, dans och musik är vana vid att arbeta inför en stor eller ännu större publik. Inom slöjden håller vi oss gärna inom en mindre grupp med en handledare. Scenkonsten producerar ofta kultur *för* barn. Vid tillfällen även kultur *med* barn. Mer sällan blir det kultur *av* barn, något vi inom hemslöjden oftast lyckas med. Den föreställning som blir resultatet av samarbetet blir troligtvis också en blandning av scenkonstnärernas professionalism och barnens mer ”amatörmässiga” framställningar. Se till så att barnens insats tillmäts samma värde som andra deltagares. Barnens uppgift är inte att tillgodose vuxnas önskan om att ”jobba med barn”. Se även kapitlet *Medskapande*.

En fördel med att samarbeta med andra kulturformer är att vi når nya och, förhoppningsvis, stora målgrupper. Vi får dessutom erfarenhet av andra synsätt och andra sätt att arbeta. I Östergötland har vi inom hemslöjden samarbetat med teatern i ett projekt som vände sig mot skolorna. Vi lät några av eleverna tillverka dockor och figurer till en teaterföreställning medan andra gjorde delar till scenografin. Verkstäderna för dessa slöjdaktiviteter byggdes upp i de utrymmen som fanns tillgängliga på teatern, som foajén. Resultatet blev teater där skådespelare spelade en pjäs för de tidigare slöjdande barnen med slöjdalstren som rekvisita. Under föreställningen kunde man märka barnens stolthet över att ha medverkat när de pekade och sa: ”Den där har jag gjort!” Nina Bäckman ♥

SLÖJDLÄGER

Slöjdläger brukar innebära slöjdande under flera dagar med övernattning. Här är planering och förberedelser extra viktiga och informationen till de vuxna runt barnen A och O.

Här följer ett exempel på hur man kan förbereda och genomföra ett slöjdläger.

VAR SKA LÄGRET VARA?

I god tid tar vi kontakt med en scoutkår och frågar om vår hemslöjdsförening kan få hyra deras stuga som ligger i en skogsbacke omgiven av ängar och en liten sjö. Vi tar reda på hur många sängplatser det finns och hur många rum de är uppdelade på. Vi glömmer inte att ledare och kringpersonal också ska få plats. Hur är det med toaletter och duschar? Om det är lite äldre barn blir snabbt för få duschar ett stort irritationsmoment. Vi preliminärbokar tid för lägret och bestämmer också tid för att få komma och titta på stugan och omgivningarna.

REKOGNOSCERING PÅ PLATS

På plats vid scoutstugan tar vi reda på hur sovplatserna ser ut. Är det madrasser på golvet eller sängar? Finns det kuddar? Ska bar-

nen ta med lakan eller går det att sova i sovsäck? Vi tittar på köket och om det går att laga flera mål mat om dagen och hur ser det ut med diskmöjligheter? Hur många kan jobba i köket samtidigt? Finns det kyl och frys? Finns det tillräckligt med porslin eller ska alla barn ta med detta och hur organiserar vi i så fall disken? Finns det tillräckligt med toaletter och duschar? Om stugan ligger avsides kanske det finns kända problem med vatten, värme, el eller avlopp? Finns det telefon och hur är det med mobiltäckning? Kanske kan man bara ringa om man står på tå på den stora stenen under eken?

Stugan som vi tittat på visar sig ha ett stort och oömt allrum. Toppen att slöjda i om det blir dåligt väder, men också det rum som vi ska äta i. Det kan fungera men ställer krav på aktiviteterna och tiderna. Vi bestämmer redan på plats att alla måltider följs av lekar ute så att barnens oerhörda behov av slöjdaktiviteter inte hindrar möjligheten att städa undan efter maten.

Även scoutkåren som äger stugan tänker på tillgänglighet för personer med olika funktionsvariationer och därför finns handikapptoalett, ramp och alla lokaler ligger i markplan. Marken närmast stugan är hårdgjord och även stigen till grillplatsen.

Det visar sig att scoutkåren äger lite mark runt stugan så vi får tillåtelse att fälla en mindre björk och att ta lite hasselkäppar längs åkerkanten. Detta löser en del av vår materialförsörjning och vi slipper transportera dit trä från annan plats. Det kommer också att styra vilken typ av slöjd vi erbjuder.

En liten bit bort ligger en grillplats där vi kan ha viss slöjdaktivitet och även en grillkväll. Den lilla sjön visar sig snarare vara en större, halvt igenvuxen, damm. Vi får reda på att det inte är någon bra badsjö och vi väljer bort det alternativet. Alltså behöver inte badkläder finnas med på utrustningslistan och vi behöver inte heller fråga ansvariga vuxna om barnens simkunnighet och tillåtelse att bada. När vi sett färdigt på omgivningarna har vi en ganska klar bild över hur långt barnen får gå på egen hand och vad vi ska vara lite extra uppmärksamma på som ledare.

Eventuella avtal och villkor för betalning gör vi upp på plats.

FÖRBEREDELSER VÄL HEMMA IGEN

Hemma igen börjar det stora arbetet. Hur länge varar lägret? Hur många barn? I vilken ålder? Hur förberedda är vi om något barn har en funktionsnedsättning? Hur många ledare? Övrig personal? Vilka slöjdaktiviteter? Vad hittar vi på för andra aktiviteter? Visa av tidigare slöjdläger vet vi att om barnen får styra så kan det bli slöjd mellan klockan åtta på morgonen till klockan tio på kvällen, endast avbrutet av hastigt ätna måltider.

Vi kommer fram till att ett läger på tre dagar med två övernattningar fungerar fint. Vi gör upp ett schema.

SCHEMAT

Barnen kommer mellan klockan tio och elva *dag ett*. Strax innan lunch har vi en namnlek för att alla ska lära känna varandra. Efter maten slöjdar vi käppar av hassel för att sen kunna spela pimsen på ängen. Frukt fungerar bra till mellanmål. Givetvis finns alternativ för personer med allergier eller annan specialkost. Efter kvällsmaten spelar vi pimsen och fortsätter fram till det blir mörkt. Läggdags klockan tio.

Dag två är det frukost mellan åtta och nio. Därefter börjar slöjdandet i grupper. Vi gör fjärilar i blandmaterial. Fruktkorgen står framme. Efter lunch blir det rundvandring i området då vi försöker hitta fjärilar. En av ledarna har varit fältbiolog och berättar om fjärilar och vilka arter de tillhör. Sen slöjdas det igen. Kvällsmat. Senare på kvällen samlas vi vid grillplatsen för att grilla och berätta historier.

Dag tre börjar som dag två. Efter lunch ska rum och omgivningar städas. Väskor ska packas och vid tre kommer de vuxna som ska hämta barnen för att titta på fjärilsutställ-

ningen. Klockan fyra är det hemfärd och ledarna har ytterligare ett par timmars arbete framför sig.

DELTAGARAVGIFT OCH MARKNADSFÖRING

Vi bestämmer deltagaravgiften. Hemslöjdsföreningen beslutar att skjuta till lite pengar så att avgiften kan hållas nere. Det tackar vi för.

Nu ska lägret marknadsföras. Vi väljer att göra detta i vårt medlemsblad, på vår hemsida och Facebooksida. En person avdelas att ta emot anmälningar och svara på frågor. I god tid innan lägret skickas ett brev med information till barnen och de vuxna. Där finns också ett formulär som vi vill ha tillbaka med kontaktinformation till ansvarig vuxen (tänk på att under sommaren kanske familjen befinner sig på sitt sommarställe och inte på hemadressen). Vi frågar också om specialkost, eventuella allergier, sjukdomar eller annat som kan vara bra att veta. I samma brev finns också kontaktinformation till ledarna, eventuellt telefonnummer till stugan och givetvis en vägbeskrivning.

PERSONAL OCH ANSVARSFÖRDELNING

Personalen kommer att bestå av två handledare, som är duktiga på täljning och broderi, och två assistenter. En köksansvarig med assistent. En av de ansvariga blir också huvudansvarig för slöjdlägret.

Den köksansvarige planerar maten utifrån inkomna listor från barnen. Inköpen hjälps vi åt med dagen innan lägret.

Var och en packar till sin aktivitet och den huvudansvarige ser till att det finns kringutrustning som förbandslådor, mobiltelefoner med laddare, ficklampor med mera.

MOTTAGANDE OCH AKTIVITETER PÅ LÄGRET

När barnen kommer den första dagen är två i personalen avdelade till att ta emot. Barn och medföljande vuxna ska känna sig sedda, välkomnade och trygga med miljön. Alla visas runt och presenteras för de andra som finns på plats. Sovplatsen visas och där kan barnet lämna sin packning. Det är även bra att säga att ”klockan halv tolv är det samling framför huset”. Några vuxna lämnar och åker hem ganska snabbt medan andra dröjer kvar en

stund. Även när det finns fler barn att välkomna så är det viktigt att finnas där för alla, barn som vuxna, som behöver svar på funderingar.

Namnleken är ett sätt att få alla att lära känna varandra, i alla fall lite grann. Barnen får också möta alla vuxna som är med på lägret och får reda på vem som ansvarar för köket.

Vid samlingar som lunch är det lämpligt att informera om sådant som berör alla.

Den slöjd som vi valt till lägret är att göra fjärilar. Vi täljer en kropp av trä och låter ståltråd utgöra ben, antenner och stommar till vingarna. Kroppen målas med pigment och lim och vingarna klär vi med tyg som vi broderar på med garn, pärlor och knappar. Barnen ska också hitta på artnamn till sina fjärilar och en liten beskrivning av hur fjärilen lever. Vi kommer att avsluta med en liten utställning för de vuxna som kommer för att hämta, där vi bjuder på kaffe, saft och bullar och barnen har möjlighet att visa runt och berätta vad de varit med om.

PIMSEN

Spelet spelas på en öppen plats utan hinder.

Alla deltagare har en käpp, 1–1,5 meter lång. Denna kan lämpligen ha skuren dekor av olika slag. Någon ledare ser också till att det finns en kortare käpp, ca 25 cm, samt förser sig med en egen lång käpp. Den kortare käppen kallas pimsen.

Den lilla käppen läggs på marken, vinkelrätt mot den riktning den ska slås iväg. I turordning ska nu deltagarna försöka få iväg pimsen så långt det går med hjälp av sin käpp. Man får slå, till exempel golfslag, eller så kan man ta sin käpp och placera den precis bakom den lilla och bara svepa iväg den. Man kan också försöka lyfta den lilla käppen en bit upp i luften för att snabbt slå till den så att den åker iväg.

Ledaren fungerar som domare och mäter med sin käpp hur långt var och en fått iväg den lilla pimsen. Om någon deltagare först lyft upp pimsen i luften för att sen slå till den räknas avståndet dubbelt. Om man först lyfter den lilla käppen, slår till den lite lätt för att sen slå till ytterligare en gång så räknas avståndet tredubbelt, och så vidare.

Svårigheten att få iväg pimsen långt försvåras avsevärt av antalet gånger man slår till den innan det slutgiltiga slaget. Ofta hamnar den bara någon meter bort. Detta är en lek som brukar leda till stor produktutveckling.

Med många barn som slöjdar kan det vara bra att ha ordning på material och redskap.

DAGLÄGER

Ett dagläger kan sträcka sig över flera dagar men är en lite enklare form av slöjdläger eftersom man slipper arrangera övernattning. Eventuellt kan man även ta bort matbestyren genom att barnen får med sig matsäck hemifrån. Men även här är det viktigt att lägga in pauser i slöjdandet och att bryta av med lek, spel och andra aktiviteter. Lika viktigt är att barnen och deras familjer känner sig trygga: barnen med att vara där och de vuxna med att inte vara där. Se därför till att familjen har kontaktuppgifter till ledarna och tvärtom.

FESTIVALSLÖJD

På många festivaler sker aktiviteterna som öppna aktiviteter eller drop in. Det är svårt att ta in anmälningar i förväg då det alltid känns snopet för spontanbesökaren att känna att man missat sista anmälningsdagen för tre veckor sen. Festivalslöjden sker alltid i ett större sammanhang och det är viktigt att informera sig om vad det innebär. Finns det exempelvis ett eget område med andra barnaktiviteter? Finns det någon form av policy eller värdegrund från festivalledningen som kan inverka på aktiviteterna? Har man några speciella säkerhetskrav? Det är också bra att på ett tidigt stadium klargöra vilka resurser festivalledningen ställer upp med och vad som förväntas av slöjdarrangörerna. Om man exempelvis säger att aktiviteterna ska vara öppna mellan 12.00 och 21.00 så kan man inte gå hem klockan 17.00, även om man arbetar ideellt. Då är det bättre att tacka nej. Likaså ska eventuellt festivaltält med stolar och bord samt framdragen elektricitet finnas på plats om ni blivit lovade detta. Det ska finnas en person att ta kontakt med om det inte fungerar. Det är inte meningen att ni ska jaga runt för att lösa dessa problem. Ni ska fokusera på att genomföra aktiviteten.

Ibland pågår festivaler under många dagar med långa arbetstider. Det kan innebära att många personer är inblandade för att genomföra det som kan tyckas vara en enkel slöjd-

aktivitet. Då är det bra att upprätta ett schema så att man ser att det alltid finns tillräckligt med personal. Se till att ha tät kontakt med vidtalade handledare. De ska i god tid, och med påminnelser, veta vilka tider som gäller. Ta reda på hur man tar sig dit, vilket kan vara knepigt om halva staden är avspärrad. Behövs det några passerkort, medverkandelegitimationer eller parkeringstillstånd och hur administrerar man i så fall dessa?

Man kan välja att anlita ideella krafter eller så kan man välja att betala handledarna för det de faktiskt utför. Det kan vara lockande att hålla kostnaderna nere, men om det läggs stort ansvar på handledarna för genomförandet och de kanske till och med varit med under förberedelserna så kan det kännas bättre att de ersätts för sin stora och viktiga insats. Ideella medverkande kan i stället fungera som assistenter, besöksvärdar, informatörer och liknande.

Redan i de första kontakterna med festivalledningen kan man flagga för att en viss ersättning höjer kvaliteten. ”Om ni är beredda att betala xx xxx kr så ser vi till att det hela tiden finns fyra aktiviteter med kompetenta handledare och vi räknar med att kunna ta emot 400 barn under festivalperioden. Vi kommer att stå för alla förberedelser, allt material och alla verktyg.”

Se även avsnittet ”Öppet hus-slöjd”.

SLÖJDFESTIVAL

En slöjdfestival är oftast något som en hemslöjdsförening själva anordnar. Ibland är anslaget väldigt brett och rymmer många olika tekniker och material. Oftare är kanske inriktningen på festivalen mer eller mindre smal, som ”ull” eller ”täljda skedar”. Om man på allvar avser att bjuda in barn till evenemanget räcker det inte att bara säga att alla är välkomna. Om det inte tilltalar barnen så kommer de inte att delta. Se till att det finns aktiviteter som vänder sig specifikt till barn och att kvaliteten och ambitionen är lika hög när det gäller dessa som med allt annat. Om man har för avsikt att vuxna ska kunna sysselsätta sig under hela festivaltiden så ska barnen också kunna det. Det är mycket frustrerande för både barnet och den medföljande vuxne om barnaktiviteten bara är en eftermiddag mellan 13.00 och 15.00.

BARN I ORDINARIE VUXENVERKSAMHET

Mycket av det vi anordnar inom hemslöjden vänder sig till en vuxen målgrupp. Ibland kan vi sträcka oss till ”från 16 år och uppåt”. Prova att bjuda in också barn. Yngre barn kan komma i vuxnas sällskap, äldre kan kla-

ra sig på egen hand. Viktigt är att mena allvar med sin inbjudan och redan där ha ett tilltal som får barn och vuxna att förstå att de inte bara får vara med utan också är önskvärda. Med rätt text och bilder kan man åstadkomma detta. Kanske ska arrangemanget ligga på annan tid eller plats för att passa barnen? Se till att det finns utrustning och verktyg som passar barn. Barnknivarna ska redan ligga framme i lokalen och inte letas upp när barnen väl kommer. Bjuds det på fika så se till att det finns något till barnen också. Alla dricker inte kaffe. Visa uppskattning för att de kom och välkomna till nästa träff. Givetvis får de ta med sig kompisar. En av våra bästa täljträffar i Skåne hade en spännvidd på 10–85 år. Se även avsnittet ”Barn med vuxen-slöjd”.

SKAPANDE SKOLA

Så här skriver Kulturrådet på sin hemsida om Skapande skola:

Det här statsbidraget gör att konst och kultur integreras i grundskolan på lång sikt. Det bidrar till att elever får större möjligheter till eget skapande genom möten med professionella kulturaktörer och kulturverksamheter. Bidraget stärker elevernas tillgång till kulturens alla uttrycksformer. Det är skolornas huvudmän som söker bidraget. ♥

Som professionell kulturaktör kan du arbeta inom Skapande skola. Det är skolornas huvudmän som söker bidrag från Kulturrådet för att eleverna ska kunna ta del av kultur genom Skapande skola. Som kulturaktör kan du ta kontakt med skolor och presentera dig och dina idéer. Du kan också marknadsföra dig till exempel genom egen hemsida eller i samarbete med hemslöjden.

Det är en fördel om Skapande skola-projekt inte bara berör slöjdämnet i skolan. Slöjd kan mycket lätt integreras med andra ämnen. Även en till synes enkel teknik som att tillverka hopprep kan beröra andra ämnen som svenska, historia, idrott och hälsa och musik. Om man väljer att utgå från kläder, där eleverna kan förändra och återbruka enkla bomullsplagg, skulle man kunna fylla en hel termin med kvalitativ undervisning och projektet skulle rymma så gott som alla skolans ämnen.

Mer information finns på Kulturrådets hemsida.

TEMA BOMULL

- Varifrån kommer bomullen och plaggen? (Geografi)
- Vad är bomull och hur odlas den? (Biologi)
- Hur skördas och bearbetas den på väg till plagg? (Kemi, teknik)
- Hur är villkoren för dem som arbetar med bomullen? (Samhällskunskap)
- Förändra och återbruka dina plagg. (Slöjd)
- Tillverka utrustning och verktyg för återvinning och annan slöjd. (Teknik)
- Hur mycket vatten konsumeras för att producera en T-tröja och hur mycket bomull konsumerar en svensk tonåring? (Matematik)
- Vad är skillnaden mellan konventionellt odlad bomull och ekologisk? (Biologi, kemi, hem- och konsumentkunskap)
- Hur påverkas du av kemikalierna i bomullsplaggen? (Hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa, biologi, kemi)
- Hur såg tillverkningen av kläder ut förr och vad använde man innan bomullen fanns? (Historia, biologi)
- Hur ser kläder ut från andra tider och kulturer och hur bars/bärs de? (Geografi, historia, samhällskunskap, religions kunskap)
- Sök fakta och redovisa. (Engelska, svenska, bild)

När det gäller att sätta samman ett Skapande skola-projekt så är det viktigt att sätta sig in i skolans behov. Se till att vara inläst på de olika dokument som styr verksamheten i skolan och att ditt projekt inte strider mot dessa.

LÄRARFORTBILDNING

Hemslöjden blir ofta kontaktad av enskilda lärare eller grupper som vill ha fortbildning. Även om det ordinarie kursutbudet erbjuder mycket kan det vara bra att sätta samman ett program för lärare. Ibland är man bara ute efter en dag med inspiration och påfyllning och vid andra tillfällen ligger önskemålet på den kunskap om tekniker, material och föremål som finns inom hemslöjden.

En fördel är om planeringen av fortbildningsdagen sker i samarbete med lärarna så att inte förväntningar missas. Hur länge ska det vara? Hur många lärare blir det? Är det både textil- och trä–metallslöjdslärare? Önskas både slöjdande och teoriavsnitt? Det kan ju vara positivt att få in lite kulturhistoria angående tekniken eller något fenomen. Om man ska slöjda ljusstakar av konservburkar kan teorin handla om åkerbruksslöjd, plåtslöjd eller hur man förr löste belysningsproblemet.

Se också till att vara insatt i skolans förutsättningar och behov. Det är till exempel ingen bra idé att erbjuda täljning och samtidigt påpeka att man inte bör ha mer än sex barn i en täljgrupp, när många lärare har barngrupper med upp till sexton barn. Likaså kan ett material som för oss är billigt, lätt att få tag på och naturnära, innebära ett svårt hinder i skolans miljö. Skogens krokiga pinnar tar längre tid att hitta när man behöver ett par hundra. Ylletyget som är så bra att brodera på blir dyrt när alla barn vill göra varsin kudde. Att toktvätta ylletröjor till en hel skola låter sig inte göras i en handvändning.

SPORTLOVSAKTIVITETER

Sport- respektive höstlovet är ypperliga tillfällen att nå lediga barn med olika slöjdaktiviteter. De flesta vet att under dessa lovveckor brukar olika föreningar erbjuda verksamhet för barn. Kanske kan aktiviteterna ske i samarbete med ett bibliotek eller annat kulturcentum. Det kan också vara bra att testa och marknadsföra slöjdaktiviteter på lovlediga barn. Kanske avser ni att starta en återkommande slöjdaktivitet? Då kan en lovaktivitet vara ett bra sätt att sondera intresset.

Många kommuner har system för att samla in information om och marknadsföra denna typ av aktivitet.

BARN MED VUXEN-SLÖJD

Att låta barn och vuxna slöjda tillsammans är en trevlig aktivitet. Den vuxne som slöjdar tillsammans med barnet kan variera. Det kan vara en förälder. Lika vanligt är en äldre släkting, exempelvis en morfar, en moster, en farbror, en kusin, ett äldre syskon eller en vuxen bekant. Slöjdandet kan vara ett gemensamt projekt men likaväl vara skilda slutföremål. Det är inte ovanligt att den vuxne och barnet ligger på samma nivå slöjdmässigt, så se inte den vuxne som någon hjälplärare. Fördelen ligger i stället i att barnet och den vuxne får en gemensam erfarenhet av slöjd och att möjligheten till framtida slöjdande ökar.

Se till att från början klargöra ansvarsfördelning mellan dig som leder aktiviteten och den medföljande vuxne. Det är den medföljande som har ansvar för barnet och du har ansvar för aktiviteten. Det innebär till exempel att det inte går att lämna över barnet till dig för att sedan sitta och slöjda för sig själv. Det är dina regler som handledare som gäller. När du exempelvis påpekar att det inte är OK att gå omkring med en oskyddad kniv i lokalen så är det det som gäller oavsett om du får höra att barnet är ”mycket van att hantera kniv och har täljt sen hen föddes”.

Det här kan vara korta aktiviteter på ett

En pappa och en dotter hjälps åt att tillverka en trollstav.

par timmar eller längre. Tänk på att planera aktiviteten efter barnet. Det ska vara slöjd för barn. Det är lätt hänt att man planerar en vuxenaktivitet där man petar in några barn. Ett mindre barn tröttnar exempelvis mycket fortare och saknar kanske uthålligheten för en hel dags slöjdande. Än mindre för flera dagar. Se också till att själva slöjden ligger på lämplig nivå. Det kanske är så att man ska se till att slöjden består av olika delar så att både den vuxne och barnet kan bidra lika mycket. En liten kuddes framsida kan ju bestå av två delar vilka båda behövs för slutresultatet.

ÖPPET HUS-SLÖJD

Vid öppna verksamheter är det ofta stor genomströmning med slöjdintresserade barn och föräldrar. Dessutom är det inte ovanligt med många övriga intresserade i olika åldrar. Då är det bra att organisera verksamheten så att det blir tydligt för alla vad som försiggår, vad som erbjuds och vad som förväntas av deltagarna. Skyltar med information är ett första steg. Vad är det som erbjuds? För vem? När sker det och vem är det som står bakom arrangemanget? Kan man sen se till att en person fungerar som informatör är det ännu bättre. Om man kan möta upp strax utanför verksamhetsplatsen, informera och svara på frågor undviker man många missförstånd, vilka lätt kan leda till besvikelser. Med en informatör kan även handledarna fokusera på sin uppgift: att slöjda med barnen. Informatören är även den person som håller koll på kön, vare sig den är informell eller reglerad med kölappar. Det är bra att ha en person som är avdelad att ta tag i eventuella problem eller konflikter som kan dyka upp. Det kan hända att deltagare eller besökare har andra förväntningar på aktiviteten än vad ni kan erbjuda. Det är inte meningen att handledarna ska behöva diskutera sådana ärenden med deltagarna.

Själva platsen kan också arrangeras så att det blir tydligt för besökarna var man ska hålla till, och att störningarna för de som slöjdar blir mindre. Ordna avspärrningar så att man inte fritt kan vandra omkring bland

de slöjdande barnen. Avspärrningarna behöver inte bestå av kedjor eller staket utan kan vara några strategiskt placerade bord. Se till att verktyg och material finns utom räckhåll för övriga besökare. Antalet stolar eller bänkplatser kan vara en markör för hur många barn som kan slöjda samtidigt. Allt för att underlätta för handledarna.

Om man önskar ytterligare struktur kan man införa fasta slöjdtider och ett biljettsystem som handhas av informatören.

Se till att det finns tillräckligt med handledare. Om det finns moment i slöjdandet som kräver mer insats av handledaren finns det en risk att uppmärksamheten på de andra barnen blir lidande. Då är det bättre att en extra handledare ägnar sig enbart åt detta. Det kan till exempel handla om en station där man borrar när man i övrigt täljer.

••• EXEMPEL PÅ PROJEKT •••
NÄR MAN VILL SLÖJDA MED MÅNGA

KERSTIN YDREBORG

Ofta får vi erbjudande att slöjda med många, kanske 100–150 barn, unga och vuxna, ofta under en begränsad stund. Det kan vara en skoldag, allmogemarknad, kommunens stora lekdag eller liknande.

Oslagbart vid dessa tillfällen är att låta barnen göra ringfångare eller hopprep!

Vi vill ha ett flyt i slöjdandet, minimera planering, minimera väntetider för barnen, använda få redskap och minimera valfriheten utan att det går ut över den färdiga slöjden. Barnen kan hela tiden titta på någon som ligger lite före i görandet och hjälpa varandra. Alla går hem med en färdig sak som går att använda direkt, och det känns bra för oss.

RINGFÅNGARE

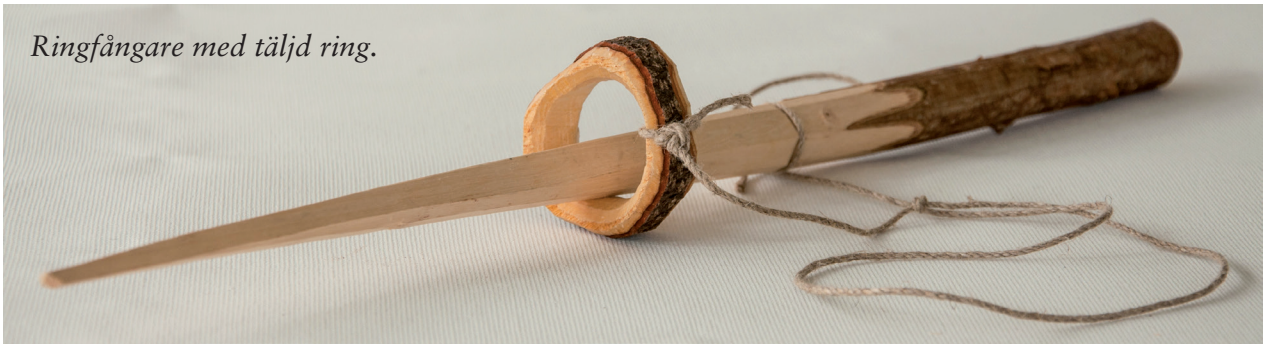
Ringfångaren är en pinne med ett snöre. I den andra änden av snöret sitter en ring. Genom att svepa till med pinnen får man ringen att fara i en båge. Då gäller det att få den att hamna runt pinnen.

Vi har förmånen att ha tillgång till färsk pil till både pinne och ring. Det är lätt att förbereda material (lika många tjocka som tunna pinnar). Snöret köps på nystan eller så låter vi barnen tillverka en snodd av bomullsgarn (valfria färger). Ta en bit bomullsgarn som är dubbelt så långt som du sedan behöver. Två barn samarbetar genom att hålla garnet i varsin ände och sträckt. Tvinna garnet åt samma håll som det redan är snott. När det är tillräckligt spänt tar ett barn och håller ett finger på mitten samtidigt som de för ihop ändarna. Släpp om mitten och du får ett starkare snöre som är dubbelt så tjockt som bomullsgarnet. Den tunna pinnen formas till en liten ring och spetsen träs igenom ringen flera gånger så att den håller ihop. Knyt om med ena änden av snöret och den andra knyts om den tjocka pinnen. Är det fritt att använda knivar kan de dekorera och putsa till pinnen. I annat fall drar de bara bort barken.

HOPPREP

Vävglada damer som mättat golv och omgivningar med trasmattor brukar skänka överblivna trasor till oss. Dessa är toppen att använda till vanliga hopprep eller långhopprep. Barnen väljer färger, ca fyra trasor tjockt, minst dubbelt så långt som det färdiga hopprepet, knyt ihop kortare bitar om det behövs.

Knyt ihop i ändarna, trä en tumtjock pinne, ca 25 cm, i varje ände. Ställ en vuxen i ena änden och ett barn i den andra. Tvinna hårt, lägg det dubbelt och släpp ihop repet. Knyt en ny knut så att inte repet tvinnas upp. Hoppa!

Ringfångare med täljd ring.

TÄLJA FÅGLAR

Även den oformligaste klump blir med hjälp av några fjädrar en fågel. Om man vill tälja med många barn i en öppen verksamhet kan det här fungera utmärkt. Oberoende av tid eller ambition når alla ett resultat. Vill man ha lite kontroll av flödet med barn kan man sätta fram exempelvis tolv stolar för att markera att det bara får plats tolv täljande barn åt gången. Nytillkomna barn får vänta på sin tur.

VERKSAMHETER FÖR UNGDOMAR OCH UNGA VUXNA

Det är viktigt att inte glömma bort gruppen med ungdomar och unga vuxna. Vid en viss ålder känns ofta barnaktiviteterna som just vad de är, barnaktiviteter. Då är det lätt att tappa den här gruppen som dessutom börjar bli mer rörliga. Vi måste se till att det inte blir något tomrum bland aktiviteterna mellan barnen och de vuxna. Visst kan man i många fall använda aktiviteter som passar för barn, eller vuxna, även till ungdomar. Men ofta är det lämpligare att anpassa till målgruppen. Det är dessutom en grupp som det är viktigt att ha en kontinuerlig dialog med så att aktiviteter och slöjd hamnar i god jord.

SLÖJDLÄGER FÖR UNGDOMAR OCH UNGA VUXNA

SARA DEGERFÄLT

Ett bra sätt att skapa slöjdtillfällen för ungdomar och unga vuxna är att arrangera slöjdläger. Det är lätt att tro att ungdomar inte tycker att det är tillräckligt coolt med slöjd och hemslöjd, men det ska man inte vara rädd för. Att få hänge sig åt slöjd och bara slöjd i en vecka eller över ett veckoslut och inte behöva tänka på någonting annat, att få träffa likasinnade och grotta ner sig i en teknik är någonting som många uppskattar. Här har vi samlat några erfarenheter från två populära slöjdläger, Balders möte som arrangerades i 16 år av hemslöjdskonsulenter i Sveriges sydligaste län och Slöjdlägret i Västra Götalands län, som startades med inspiration från Balders möte och som har körts varje sommar sen 2013.

Slöjdlägret Balders möte kom till därför att man såg att det saknades aktiviteter för de som ”vuxit ur” slöjdläger för barn, som oftast bara omfattar barn upp till 14 år. Tonårstiden innebär som bekant att man går från att vara ett barn som är med på de aktiviteter som presenteras till att bli en vuxen som själv kan välja om man vill hålla på med slöjd eller sportfiske eller pianospel eller vad det nu kan vara. Såhär i efterhand kan man konstatera att många av de som åkte på lägret år efter år fastnade och är i dag aktiva utövare av slöjd, dels på sin fritid, dels i sitt yrke.

Det första man bör göra om man vill arrangera ett slöjdläger är att fundera ut vilket slags läger det är man vill skapa och för vem. Vad är det man vill uppnå med lägret? Är målgruppen personer i de tidiga tonåren, gymnasister eller unga vuxna? Personer i städer eller på landsbygd? Vill vi ha en åldershomogen grupp eller ett läger där personer i ett större åldersspann slöjdar tillsammans? Utifrån målgruppsanalysen marknadsför man sedan lägret. En bra idé är att göra den tilltänkta målgruppen inkluderad i arbetet redan från början. Ungdomarna vet själva bäst vilka marknadsföringskanaler som de nås av, och har många bra tankar och idéer om vad som ska slöjdas på lägret. Ett brainstormingmöte där lägrets tema bestäms kan vara en bra utgångspunkt. Tillsammans kan ni måla upp bilden av ett postapokalyptiskt läger med road kill-garvning, handsömnad och na-

Balders möte var ett slöjdläger för ungdomar som arrangerades varje sommar under många år.

turlig växtfärgning eller ett forntidsläger där man tillverkar flintyxor, gör glaspärlor och väver brickband. Eller varför inte ett garnläger där deltagarna frossar i olika garntekniker en hel helg?

På slöjdlägret i Västra Götaland har vi alltid använt oss av unga slöjdhandledare. En annan regel vi haft har varit att inte ha samma handledare två gånger. På så vis har många personer fått prova hur det är att vara handledare och dessa ledare har oftast fortsatt att åka på lägret år efter år som deltagare. Slöjdhandledaren med all sin nördiga kunskap blir en förebild för andra som inte är lika kunniga. I klicken av ungdomar som åker på lägret blir djupa hantverkskunskaper något coolt. De sporras att utbilda sig vidare inom hantverk, på folkhögskola eller universitet. Trots att de djupa hantverkskunskaperna och det nördiga slöjdandet är centralt på lägret är det viktigt att tänka på att slöjdlägrets fokus ligger på upptäckarlusten, testandet och experimentet och inte på att göra de snyggaste och mest avancerade grejerna. Ett läger är ju till lika stor del socialt umgänge och trevlig samvaro som aktivitet, och ett allt för späckat schema och för höga krav kan förstöra en avslappnad stämning.

Slutligen: Att arrangera ett slöjdläger kan bli en kostsam historia, men ofta finns det olika bidrag och stipendier att söka, framför allt eftersom det gäller ungdomskultur. Det är viktigt att försöka hålla nere deltagaravgiften så mycket det går, så att så många som möjligt har möjlighet att åka. Blir deltagaravgiften ändå hög – se till att det finns stipendier att söka så att alla har chansen att åka på lägret i alla fall. ♥

CRAFT KITCHEN: EN KREATIV MÖTESPLATS I ÖSTERSUND

INGELA FREDELL

Vi skapade mötesplatsen, med en skön atmosfär, för dig som är ung och vill uttrycka dig. En kreativ plats för skapande där vi inspireras av varandra och utforskar material, tekniker, design och hantverk i en kärleksfull miljö. Kom, kom, för alla är välkomna!

CRAFT KITCHEN FRIDAYS

Det hela började våren 2015. I Östersund visades utställningen Next Level Craft och vi ville skapa en miljö som kunde locka dit unga vuxna en helt vanlig fredagskväll. Under fyra fredagskvällar förvandlade vi därför Exercishallen Norr till ett kreativt Mecka. Syftet var att skapa en mötesplats där ungdomar och unga vuxna kunde mötas och umgås i en skön atmosfär. Vi blandade musik och uppträdanden med kreativt skapande. Vi ville att alla skulle känna sig välkomna och inspireras av varandra och varandras drivkrafter. Alla skulle få en möjlighet att utforska material, tekniker, dansstilar, design, musik och hantverk i en tillåtande och kärleksfull miljö.

I startfasen pratade vi målgrupp, koncept, stämning, marknadsföring och önskat resultat. Vi började med att sätta ihop ett team. Förutom vi hemslöjdskonsulenter var det Johanna, mediastrateg med ett stort kontaktnät och Sam med rötter i Eritrea och ett socialt geni. Sam känner alla ungdomar i stan. Sam och Johanna arbetade fram teman för de olika träffarna och vilken ton som skulle slås an. Hemslöjden stod för slöjdtekniker, material och redskap. Johanna omvandlade detta till något som passade ungdomar. Jämtländska brudkronor inspirerade till temat huvudbonader. En annan kväll var det graffiti. För att locka dit så många som möjligt kom vi fram till att vi skulle ha med Östersunds häftigaste band, Pizza Boys, på invigningskvällen. Vi gjorde upp på förhand så att alla visste vilka uppgifter man hade under kvällen: från att ta alla som kom dit i hand och hälsa välkommen till att hjälpas åt att plocka ihop efteråt. Målet var också att leda deltagarna genom kvällen och att uppmuntra till egna initiativ som att sjunga, slöjda, dansa eller poppa popcorn. Vi jobbade också med att bygga relationer med deltagarna.

Vi pratade mycket, satt ner och arbetade tillsammans samt inte minst dansade om det

kändes bra eller tog micken för att tacka någon särskilt för deras medverkan. I lokalen, som användes till annan slöjdverksamhet på dagar och helger, ville vi skapa en mysig miljö med gömställen. Vi tänkte vardagsrum, så ut med det präktiga och in med soffor och ryamattor från loppis.

Vi bestämde att ha olika teman på fredagarna för att nå en så stor målgrupp som möjligt. Vi lockade med förebilder, lokalt kända unga människor inom musik, graffiti, hantverk och slöjd. Vi ville visa vilka möjligheter en sådan här mötesplats kunde ge och vi såg till att alla i teamet som var på plats var engagerade. Vi hade fika och enkel förtäring på plats, vi skyltade upp aktiviteterna ordentligt, vi hade en agenda för hela kvällen, vi lyssnade på önskemål till nästa träff och vi marknadsförde nästa kväll redan på plats. Vi la ner mycket tid på planering inför varje kväll.

Det hela finansierades med medel från Kulturrådet som var intresserat av metoder för att se om slöjd kunde användas som ett medel i samhällsutvecklingen. När utställningen Next Level Craft skulle skeppas över och visas i USA och det fanns lite pengar över frågade vi Kulturrådet om vi fick använda dessa till att även ta med Craft Kitchen. Jojomensan! Hemslöjdskonsulenterna, Sam och Johanna och flera slöjdare från länet gjorde succé på svenska ambassaden i Washington. Vi tog emot ett par skolklasser från skolor som ambassaden redan samarbetade med i pedagogiska program. När vi återvände till Sverige tog ambassadens pedagoger över arbetet under resten av utställningstiden.

Pengarna från Kulturrådet tog slut, men med lite konsulentmedel och ideella insatser kunde vi köra vidare med en fredagsträff i månaden i ytterligare ett år. Sam och Johanna var kvar och det var också musiken, slöjden, dansen, fikat, myset, hänget och de spontana uppträdandena. Den stora skillnaden var att vi nu var i lättillgängliga lokaler mitt i stan.

MEDSKAPANDE: BARNS DELTAGANDE OCH INFLYTANDE

DETTA KAPITEL BYGGER till stora delar på de föreläsningar och övningar som Vici Hofbauer, arkitekt och barnkulturdesigner, höll med deltagarna i projektet Hör och Gör under 2020 och 2021.

Att få resonera kring och fatta beslut i frågor som berör en själv och att kunna förverkliga de saker man vill uppnå (med medel som man själv förfogar över) är grundläggande behov som finns hos alla, stora som små. Att göra barn och unga delaktiga i och få inflytande över frågor som rör dem är att respektera dessa behov. Det handlar inte bara om att uppfylla FN:s barnkonvention, inte heller om att vara politiskt korrekta eller justa i största allmänhet. Det handlar om mänskliga behov.

Medskapande är när barn och unga på ett tidigt stadium kan komma med synpunkter och önskemål på verksamheter som de ska delta i. Genom detta uppnår man flera saker. För det första blir risken mindre att den tänkta aktiviteten bli ett misslyckande. Vidare har alla inblandade varit med och format slutresultatet tillsammans, vilket medför att många känner en större koppling till projektet. I bästa fall känner alla att de är ”delägare” i projektet. Den gemensamma bilden av var man är på väg har blivit tydligare. Sist men inte minst går det att ta barnrättsperspektivet på allvar, den del av barnkonventionen som påtalar barns rätt att bli lyssnade på i ärenden som berör dem. Kanske uppnår vi att det är barnens eget perspektiv som kommer fram och inte bara barnperspektivet sett ur vuxnas ögon.

Det går att arbeta medskapande i stora projekt som en utställning, liksom i mindre aktiviteter som en slöjdträff. Metoderna är snarlika men eventuella verktyg kan variera. Gemensamt är dock att arbeta med en stor portion respekt, lyhördhet och tillit.

HA KOLL MEN SLÄPP KONTROLLEN

Som i de flesta projekt finns det yttre förutsättningar, ramar och begränsningar att förhålla sig till. De kan vara ekonomiska, rumsliga, tidsmässiga, innehållsmässiga eller av annat slag. Inom hemslöjden är kanske den tydligaste ramen i de flesta sammanhang att det ska handla om slöjd. Sen kan det ju alltid diskuteras vad som är slöjd. Ju större projekt, desto viktigare är det med en tydlig plan som definierar ramverket så att alla som deltar i medskapandeprocessen har en gemensam grund att stå på och utgå ifrån. Det finns dock en risk, liksom i alla projekt, att det redan från början finns en klar bild av slutresultatet. Här krävs en hel del mod att släppa denna bild och hålla slutresultatet öppet. Är vi öppna för ett resultat som bygger på medskapande har vi möjlighet att nå utöver vår egen fantasi och föreställningar. Samtidigt är det bra om medskapande kan komma in så tidigt som möjligt i projektet. Dels undviker man de kostsamma misstagen som uppkommer därför att det är dyrare att genomföra förändringar sent i ett projekt än tidigt. Dels finns det en risk att medskapande bara blir ett slags slutfernissa på projektet. Ett exempel skulle kunna vara när barns inflytande över

en utställning som de ska delta i reduceras till att få välja färg på den vägg där deras slöjdföremål ska sitta.

VERKTYG INOM MEDSKAPANDE

I stället för att direkt ställa den fråga som man vill ha svar på, kan en metod vara att cirkla runt den och respektera att det är barnen som har svaret. Var lyhörd och uppmärksam på när barnen närmar sig svaret på den outtalade frågan. Tilliten ska finnas där till att vi tillsammans kommer fram till målet. Det är alltså en fördel att försöka gå ”omvägar” för att komma fram till svaret på frågan. Genom den här metoden närmar man sig ämnet från flera håll och vidgar därigenom perspektivet på det som diskuteras.

De verktyg som används inom medskapande varierar beroende på exempelvis projektets storlek och deltagarnas ålder. Om man arbetar med en stor utställning där ett rum ska gestaltas av barn och med deras slöjd behövs kanske återkommande träffar. Det kan också vara lämpligt att arbeta med rekvisita som man kan samlas kring. Kanske kan man genom att slöjda tillsammans komma fram till ett tema för rummet. Slöjdmaterial kan även användas för att gestalta en modell av rummet. Förhoppningsvis finns en planritning med mått att förhålla sig till. Genom att veta syftet med medskapande kan man anpassa verktygen till detta. Även sagor och berättelser kan fungera som verktyg i den dialog man vill få fram. Just verktygen kan underlätta att samtala om svåra frågor och gestaltningen med hjälp av dessa konkretiserar och visualiserar det abstrakta. Det blir något tydligt att relatera till. Det kan också göra att vi både lyssnar bättre och blir bättre lyssnade på.

För en enskild slöjdaktivitet på några timmar kan en stunds samling bestämma dagens slöjd. Be till exempel barnen att berätta om något som du vet att de är väl insatta i. Utifrån detta kan ni sedan gemensamt komma fram till vad ni vill göra. Man kan också se till att den slöjdteknik eller de material och redskap som finns på plats inbjuder till friare skapande på barnens egna villkor. Detta fungerar även på öppna verksamheter. Det är oftare mer öppet att erbjuda en slöjdteknik än ett slöjdföremål som dagens aktivitet. Exempel: Slöjdtekniken kan vara fritt broderi där det finns många möjligheter till olika slutresultat. Om det i stället är ”i dag ska jag visa hur man broderar en fågel”, är slutresultatet spikat.

På återkommande slöjdaktiviteter med samma grupp fungerar en kontinuerlig dialog med barnen. Exempelvis kan man i slutet av varje träff diskutera inriktningen på nästa. Eller varför inte diskutera medan ni slöjdar? Slöjd och prat är en bra kombination i många sammanhang. Se bara till att alla som vill har en möjlighet att komma till tals.

I samband med slöjdläger (Balders möte) för ungdomar i sydregionerna anordnades under flera år både Prebalder, innan lägret, och Rebalder, efter. Där deltog både handledare och ungdomar från slöjdlägret. Dessa träffar fungerade bra för att inhämta önskemål och synpunkter på genomförandet av Balders möte.

FÄLLOR NÄR MAN ARBETAR MEDSKAPANDE

Trots goda intentioner och målsättning att arbeta medskapande kan det hända att processen blir allt annat än medskapande. Men genom att se riskerna som fällor kanske vi kan undvika dem.

MEDHJÄLPARE I STÄLLET FÖR MEDSKAPANDE

En medhjälpandeprocess innebär att du bjuder in andra att hjälpa dig i din process för att nå ett mål som du själv har tagit beslut kring. Deltagaren är aktiv men har ingen möjlighet att påverka varken processen eller målet då det redan är bestämt.

EN BOCK I RUTAN

En symbolisk medskapandeprocess som använder sig av arbetet med målgruppen för att

kommunicera utåt att de arbetar medskapande. Ett exempel kan vara att peka på en referensgrupp med barn, som i realiteten inte haft något större inflytande, i en anslagsansökan inför ett projekt.

CHILDWASH

Det kan handla om att lyfta fram och utåt kommunicera att barn har haft möjlighet att komma till tals och påverka i ett enskilt sammanhang för att få hela verksamheten att framstå i bättre dager. Detta trots att sammanhanget var obetydligt och att verksamheten som helhet inte tar någon större hänsyn till barns rättigheter.

ÅLDERSMAKTORDNINGEN

En aspekt som försvårar för ett jämställt medskapande är åldersmaktsordningen. Åldersmaktordningen placerar vuxna över barn där vuxna ses som mer kompetenta än barn.

VAD VILL NI HA?

Att ställa frågan ”Vad vill ni ha?” resulterar i att svaret måste tas om hand. Det är inte alltid möjligt att uppfylla en önskan, därför är det viktigt att vara försiktig med att ställa frågan – på just det sättet.

NIVÅER AV MEDSKAPANDE

Det finns givetvis olika nivåer av mer eller mindre medskapande. Det betyder att man inte alltid behöver befinna sig högst på skalan, men det gäller att vara medveten om vad det innebär att befinna sig långt ner. Längst ner finner vi nämligen ren manipulation. Det finns beskrivet bland fällorna ovan. Ett mellanläge är när barnen är informerade om sina roller och om sammanhanget och kan komma till tals. Ännu bättre är om de också är med och fattar beslut. Översta nivåerna innebär att barn både tar initiativ till och tar beslut själva. I bästa fall kan de kanske få med sig några vuxna som hjälper till att lösa problemet. Exempelvis kan en grupp barn inse att det finns ont om lämpligt trä att tälja i. De vänder sig till kommunen och får lov att hämta färskt material i en kommunal skogsdunge.

POPUP

Ett sätt att öka barns möjlighet att styra över innehållet i det de gestaltar är att introducera en teknik och ett material där berättandet kan ta stor plats. Att arbeta med popupbilder är ett sätt. Tekniken går fort att lära sig, materialen få och relativt billiga och resultatet brukar fascinera.

MATERIAL

KRAFTIGT PAPPER I OLIKA FÄRGER (200–300 G)
LIM
PENNOR OCH KRITOR I OLIKA FÄRGER
SAXAR

Popupbilder gör man av ett dubbelvikt papper, och när man öppnar det reser sig figurer upp. Hemligheten är vecket som, direkt eller indirekt, får allt annat att röra sig. Om detta papper är aningen tyngre än de papper som man gör figurer av, är detta en fördel.

HUS MED TVÅ FIGURER FRAMFÖR

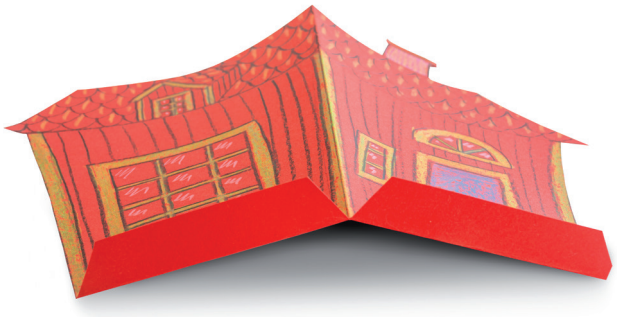
Börja med att vika ett stort pappersark (300 g) på mitten. Tryck till vecket ordentligt och öppna arket igen.

Ta ett lite mindre och tunnare papper (200 g) och vik det på mitten. Öppna igen. Vänd på papperet så att vikningen kommer

uppåt. Man säger att arket bildar ett berg. Omvänt säger man att det är en dal när arket ligger som en öppen bok. Teckna ett hus med två fasader där knuten ligger mitt i vecket. Se till att spara ett par centimeter tomt papper längst ner. Detta ska bilda den ”fot” vi ska stryka lim på och fästa huset på det större arket.

Klipp ut huset med den tomma pappersytan kvar längst ner på huset. Vik huset i knuten. Vik den tomma, dubbelvikta, ytan framåt i nederkanten på huset. Klipp av hörnen. Vik upp huset och se till att de två ”fötter” som nu finns på huset pekar framåt.

Huset ska limmas fast. Börja med att måtta var huset ska stå på det stora arket som ligger med dalsidan uppåt. Det får inte stå för långt fram för då får vi inte plats med våra figurer. Samtidigt ska du kolla att huset inte sticker utanför arket som det ska limmas fast vid. Dubbelvik huset och det stora arket och se efter. Någonstans på övre halvan blir nog bra.

Huset ska stå med de två fasaderna i vinkel. Om det placeras helt plant kommer det att välta när du öppnar ditt ark och om du har för kraftig vinkel kan det vara svårt att uppfatta hela huset. Vecket i husknuten ska placeras mitt i vecket på det stora arket. Stryk lim på den ena fotens undersida och limma fast den. Observera att det inte får vara så mycket lim att det trycks fram mellan ytorna.

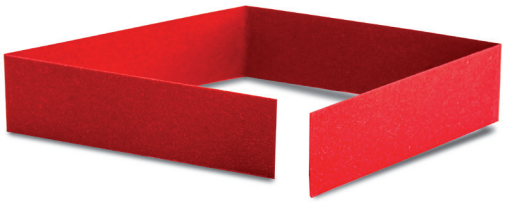
Vik huset framåt, vik ihop det i husknutsvikningen och fäll ner den andra foten mot huset. Stryk lim på den yta av foten som syns nu. Vik sen ihop hela det stora arket. Tryck till ordentligt och vänta på att allt lim ska torka.

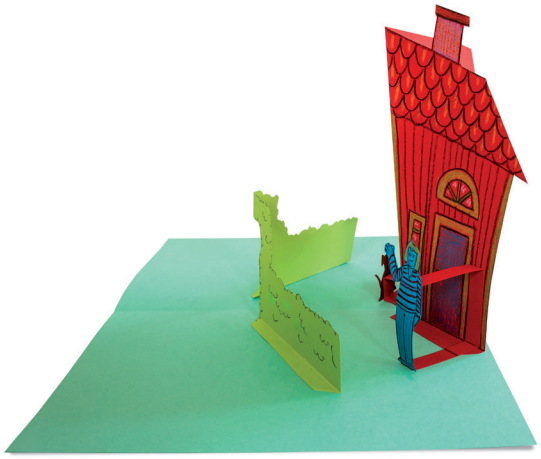
Öppna det stora arket och om du gjort rätt ska huset resa sig upp.

Nu ska vi placera två figurer framför huset. Det kan vara människor, djur, träd, föremål eller i princip vad som helst. Jag väljer en människa och en hund. Jag tecknar dem på separata ark. Här behöver jag inte tänka på att lämna utrymme för ”fot” eftersom vi ska använda extra pappersbitar som lyfthjälp åt figurerna. Dessa består av pappersremsor som inte ska vara bredare än figurerna som ska stå framför.

Vik remsorna i fyra delar. För enkelhetens skull gör vi delarna lika långa. Vik remsan på mitten och sen en gång till på mitten. Den ena yttersta fjärdedelen ska limmas mot det stora arket med ytteränden i vecket mellan hus och det stora arket. Den andra yttre fjärdedelen limmas mot huset med ytteränden mot den förra. Stäng och tryck till. Öppna och se om det fungerar. Den fjärdedel som står lodrätt och befinner sig längst från huset får lite lim och där kan du fästa en av figurerna. Gör samma sak med den andra remsan och tillhörande figur.

Om du vill, kan du lägga till fler strukturer enligt samma princip. Jag har valt en häck. Tänk bara på att när du monterar flera strukturer som viker sig framåt när du stänger, vilket huset gör, så limmas de i ordningen framifrån och bak. Det finns risk för att strukturer längre bak hamnar i limmet om du gör tvärtom.

Givetvis kan du nu, när du förstår principen, välja vilka strukturer och figurer du vill. Det kan vara en bergskedja, en stadssilhuett eller en bokhylla.

HÄNDERNA OCH HJÄRNAN

FLERA UNDERSÖKNINGAR DE senaste tio åren visar att intresset för slöjd, hantverk, handarbete och pyssel ligger på topp. Aldrig förr har det bakats, renoverats, fixats i trädgården eller pyntats i hemmet som nu. Varifrån kommer detta nya intresse att arbeta med händerna som alla plötsligt måste manifestera på bloggar, Facebook och Instagram? Eller är det inte så nytt? Min mormor virkade. Mina kompisars pappor stod i källaren och snickrade. Min mamma gick kurser i batik och fri bildvävning. Själv odlade jag tio sorters potatis i tonåren under tidigt sjuttiotal. I scouterna knöt vi makramé.

Vi människor har alltid arbetat med händerna. När vi har haft jobb med annan inriktning så har vi sett till att få arbeta med händerna på vår fritid i stället i form av handarbete, slöjd, pyssel, trädgårdsarbete, surdegsbakning eller liknande. Vi är gjorda för att arbeta med våra händer och vi mår bra när vi gör det. Skillnaden mot förr är att nu finns det så många fler och effektivare sätt att berätta det för omvärlden. Nu syns det så mycket mer, men att arbeta med händerna är inget nytt.

De händer vi har i dag började utvecklas för många miljoner år sedan. Då började funktionerna dyka upp som gjorde att det gick att tillverka föremål. Detta var hos Lucy och hennes förfäder. Lucy levde för 3,2 miljoner år sedan i Afrika. Hon och hennes släktingar var inga människor, men heller inga apor; de var förmänniskor. Hjärnan var stor som hos en schimpans. Under årmiljoner fortsatte handen och hjärnan att utvecklas. Tillsammans. Först för cirka 100 000–200 000 år sedan hade människan samma hand och samma hjärna som i dag. Det var då vår art, *Homo sapiens*, trädde fram.

Handen utvecklades till att bli ett multiverktyg väl lämpat att klara oss igenom omvärldens förändringar. Det är det som gör att vi inte bara kan knacka sten och samla nötter utan också bygga datorer, spela piano och byta blöjor. Handen har funnits där hela tiden och varit en väldigt viktig del av vår överlevnad. Vi är gjorda för att använda händerna. Det är därför vi så gärna använder dem och det är därför vi mår bra när vi gör det.

Men händerna är inte hjärnans tjänare. Det handlar om samarbete. I tider av skriven och talad kunskap är det lätt att tro att allt vi lär oss kommer via ögon och öron. Vi glömmer då hur otroligt mycket kunskap vi tar in genom händerna och faktiskt resten av kroppen. Små barn lär sig både att gå och äta genom att få information genom händer och

kropp. Resten av livet är sedan ett ständigt upptäckande genom att känna och ta. Hjärnan är plastisk och förändras ständigt. När vi lär oss förändras hjärnan. Det bildas nya hjärnceller och det uppstår nya synapser. Nya färdigheter ger alltså direkt avtryck i hjärnan.

Man kan träna sin hjärna genom att lära sig nya färdigheter och utmana den i problemlösning. Handens funktioner upptar en stor del av hjärnan. Genom att använda händerna i nya färdigheter tränar man alltså en stor del av hjärnan. Kan man dessutom koppla det till problemlösning och annat tankearbete så får vi ytterligare kraft i hjärnans utveckling och förändring. Detta gäller i än högre grad barn än vuxna. Hos barnen blir förändringen större och varaktigare. Hjärnan behöver träning och den måste få ansträngа sig för att må bra och händerna är bland de bästa redskapen till detta. Därför mår vi bra av att slöjda. Och vi lever längre.

I hjärnan finns spegelneuroner (spegelnervceller). Dessa aktiveras, på samma sätt, när du ser någon utföra en handling eller visa en känsla, som när du själv gör det. Dessa nervceller finns i områden som hanterar rörelser, språk och känslor. Det här är celler som är viktiga vid inlärning genom imitation och framförallt vid komplicerade motoriska mönster. Spegelneuronerna spelar en mycket stor roll vid inlärning redan hos mycket små barn. Spegelneuronerna upptäcktes på 1990-talet och forskningen är ganska ny och mycket finns kvar att göra. Men exempel på spegelneuronernas funktion är att skratt och gäspningar smittar och att vi kan känna fysiskt obehag när någon annan slår sig.

När vi beaktar spegelneuronerna så förstår vi att handledning, demonstrationer, att arbeta i grupp och att möta och se duktiga personer arbeta är viktigt. Då uppnår man så mycket mer i inlärningen.

Så se till att barn får träffas och slöjda tillsammans.

LAGAR, REGLER OCH FÖRHÅLLNINGSSÄTT

BARNKONVENTIONEN

FN:s konvention om barnets rättigheter – som också kallas Barnkonventionen – består av 54 artiklar. Här ges exempel på några.

Artikel 1
Ett barn – det är varje människa under 18 år.
Artikel 2
Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.
Artikel 3
Barnets bästa ska alltid komma i första rummet.
…
Artikel 31
Barnet har rätt till lek, vila och fritid.
…

LIKABEHANDLING

Alla barn ska kunna vara med i hemslöjdens slöjdverksamhet. Så här står det på diskrimineringsombudsmannen hemsida.

Lagens definition av diskriminering
En förenklad beskrivning av lagens definition av diskriminering är att någon missgynnas eller kränks. Missgynnandet eller kränkningen ska också ha samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna

- kön
- könsöverskridande identitet eller uttryck
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionsnedsättning
- sexuell läggning
- ålder.

Lagen förbjuder sex former av diskriminering: direkt diskriminering, indirekt diskriminering, bristande tillgänglighet, trakasserier och sexuella trakasserier och instruktioner att diskriminera.

DATASKYDDSFÖRORDNINGEN (GDPR)

GDPR står för *General Data Protection Regulation*, och är en EU-lagstiftning med obligatoriska regler för hur organisationers och företags användning av personuppgifter ska ske på ett integritetsvänligt sätt. Personuppgifter betyder all information som direkt eller indirekt kan identifiera en levande person. Namn, telefonnummer och adress är exempel på personuppgifter. Tänk även på att foto och filmer samt information om intressen och beteenden också betraktas som personuppgifter eftersom det kan identifiera en person. Att samla in, strukturera, organisera, använda, lagra, dela, avslöja, radera och förstöra data är olika sätt av databehandling. Varje organisation som behandlar personuppgifter måste se till att dessa uppfyller kraven i GDPR. GDPR gäller i hela Europa.

Användningen av personuppgifter måste ske på ett integritetsvänligt sätt. Användningen måste ha ett definierat syfte. Det får alltså inte ske för att ”det kan vara bra att ha”. Det bästa är att vara öppen, ärlig och transparent med hur du använder personuppgifterna. Individer måste få veta hur deras uppgifter används och de har rätt att invända. Man får bara lagra personuppgifter så länge det är nödvändigt och det måste ske på ett säkert sätt.

Användningen av personuppgifter måste vara laglig. Det finns sex rättsliga grunder:

1. Samtycke
2. Avtal
3. Intresseavvägning
4. Rättslig förpliktelse
5. Myndighetsutövning och uppgift av allmänt intresse
6. Grundläggande intresse.

Användningen av personuppgifter måste respektera individens rättigheter. Varje individ har rätt att få tillgång till sina uppgifter samt att få veta hur de används.

Om personuppgifter hamnar på avvägar, lämnas ut till eller öppnas av obehörig eller stjäls, är du tvungen att agera för att minimera skadan. Är uppgifterna av känslig natur, exempelvis hälsa, så måste det rapporteras till Integritetsskyddsmyndigheten och varje drabbad individ inom 72 timmar.

Se till att informera de som berörs av dina personuppgiftsbehandlingar öppet och tydligt. Om du blir kontaktad av någon person som misstänker att hen finns med i något dataregister i din organisation ska du ha rutiner så att denne utan längre dröjsmål får reda på vad som finns och hur detta används. Du ska också kunna rätta eventuella fel på uppmaning.

Mer information finns hos Integritetsskyddsmyndigheten.

EXEMPEL PÅ ANVÄNDNING AV GDPR

Ni har anordnat ett slöjdläger för barn och vill efteråt sprida information om detta på er hemsida. Ni har ett foto som visar aktiviteter och där syns barn och handledare som slöjdar tillsammans. Är det få personer kanske man kan få samtycke från föräldrar och vuxna till att publicera bilden på hemsidan. Är det mer av en mingelbild med många personer kan det vara opraktiskt att få samtycke från så många och då får man försöka hitta en annan rättslig grund, exempelvis intresseavvägning.

Till samma läger har ni samlat in information om barnen och också fått målsmäns kontaktuppgifter. Dessa uppgifter förvaras i en dator. Efter lägret plockas uppgifter om barns eventuella allergier eller andra sjukdomar bort men namn och kontaktuppgifter sparas för att ni ska kunna skicka ut information när det blir dags för nästa års slöjdläger.

ALLEMANSRÄTTEN

Sedan 1994 har allemansrätten stöd i grundlagen: ”alla skall ha tillgång till naturen enligt allemansrätten.” Vad allemansrätten omfattar och inte finns däremot inte så mycket förklaringar till i lagen.

Du har rätt, med vissa begränsningar, att, åtminstone till fots, färdas över annans mark och även under en begränsad tid uppehålla dig där. Men du ska se till att inte markägaren eller fastighetens invånare utsätts för någon nämnvärd skada eller olägenhet. Hemfriden och markägarens ekonomiska intressen får inte kränkas. Du ska också se till att du tar hänsyn till växt- och djurliv och att du inte stör andra som befinner sig i naturen.

Allemansrätten uppstod i en tid när man ville reglera enskilda personers rörelsefrihet i skog och mark. I dag är det inte ovanligt att vi rör oss i grupp. Tänk då på att den skada som varje enskild person åstadkommer mycket väl kan vara försumbar, men att det sammantaget i grupp kan vara på en helt annan nivå. En person kan säkerligen smyga förbi ett privat bostadshus utan att störa. En skolklass uppnår en helt annan ljudvolym även om de befinner sig utom synhåll i en skogsbacke i närheten. Om man är ledare för en grupp som tillsammans medför betydande skada på marken kan man bli skadeståndsskyldig.

Det finns områden som kan ha ett utökat skydd som är mer begränsande än allemansrätten, exempelvis nationalparker, naturreservat och andra skyddade områden. Det kan också finnas områden som ger dig som besökare utökad nyttjanderätt eftersom man vill främja friluftsliv i området.

12 kap. 2 § brottsbalken beskriver tydligt vad du *inte* får plocka på annans mark.

> Den som i skog eller mark olovligen tager växande träd eller gräs eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle, sten, grus, torv eller annat sådant som ej är berett till bruk, dömes för åverkan.

På det här slöjdlägret hade vi markägarens tillstånd att fiska i sjön.

Vilda bär, vilda blommor och andra örter, svampar och kottar är fritt fram att plocka såvida de inte är fridlysta enligt lag. Buskar nämns inte i lagen så antagligen är det fritt att ta material från dessa om de anses som värdelösa. Enar och andra buskar som har ett värde ska man lämna ifred. Enstaka löv kan man plocka. Mindre nerfallna grenar och kvistar räknas inte som vindfälle och kan därför plockas. Däremot är det förbjudet att ta grenar från levande träd.

Påpekas bör ju att texten skrevs i en tid då skogens värden såg annorlunda ut. Om någon i dag plockar nötter, ollon, kåda eller gräs i ringa omfattning tvivlar jag på att denne straffas för det.

Det är alltid att föredra att prata med markägaren innan man kommer som en större grupp till annans mark. Det är inte ovanligt att man då också får både tips på och tillåtelse att ta material som markägaren anser sig ha mindre eget intresse av. Det kan vara hasselkäppar från åkerkanten eller småbjörkar i kraftledningsgatan.

Eldning i skog och mark är tillåten endast om man gör det med största försiktighet. I vissa fall kan det finnas andra lagar som styr eldandet. En kommun kan exempelvis utfärda allmänna eldningsförbud under vissa tider.

KNIVLAGEN

Det finns många som tror sig veta vad knivlagen innebär. Ibland får man höra: ”Jag är ju slöjdare, klart att jag alltid och i alla sammanhang får bära kniv, precis som hantverkarna.” Eller så säger man: ”Knivar med ett blad som är kortare än sju centimeter är OK att ha med sig.” Andra menar sig veta att man aldrig får ha kniv med sig. Så här säger Högsta domstolen:

> Att jägare och annat friluftsfolk har med sig kniv ska godtas om knivinnehavet framstår som naturligt.
> …

Självfallet ska även innehav av en kniv i samband med slöjdundervisning på en skola godtas.
…
Det är tillåtet för en hantverkare att i sin yrkesutövning – också på allmän plats – bära med sig en kniv som han eller hon brukar använda i arbetet. Detta gäller även om kniven inte krävs för just den aktuella arbetsuppgiften. Vidare gäller att en hantverkare som har en arbetskniv inte bryter mot knivförbudet om han eller hon stannar till för att lyssna på exempelvis en gatumusiker eller ett politiskt torgmöte. En arbetskniv får dock inte medföras vid en tillställning eller en sammankomst, om innehavet inte är ett led i yrkesutövningen.
…
Om någon som har köpt en förskärare som present tar med den inslagen i ett paket till en bio på vägen hem, rör det sig om ett befogat innehav.
…
Också en mindre slidkniv, t.ex. en morakniv, kan godtas i många sammanhang, såsom vid en utflykt som innefattar grillning. Detta gäller dock i regel inte vid exempelvis nöjestillställningar eller idrottsevenemang och inte heller i andra sammanhang, där många människor träffas eller uppehåller sig.
…
För färd med allmänna kommunikationsmedel gäller, att om resan är ett naturligt sätt att ta sig till eller från ett sammanhang som innefattar att det är befogat att använda kniv av ett visst slag, så får kniven också medföras under resan. Men knivens särskilda karaktär eller omständigheterna i övrigt kan medföra, att det måste krävas att transporten företas på annat sätt än med allmänna kommunikationsmedel.
…
Ett innehav av kniv i fordon på allmän plats är många gånger befogat. Innehavaren kan exempelvis vara på väg ut på en fisketur eller för att jaga eller behöva kniven i något annat sammanhang som är legitimt. Här finns det alltså ett större utrymme för att bedöma ett knivinnehav som befogat.

Personligen tar jag med min täljkniv i ryggsäcken när jag ska på en aktivitet som omfattar täljning. Jag kan gå tvärs över torget, på väg till kursen på museet, med min stängda låda som innehåller tjugo täljknivar. Jag sitter och täljer vid friluftsområdets grillplats i väntan på korven. Men jag skulle aldrig välja att åka buss med min yxa i knät.

Tänk på att det inte bara är knivar, som vi hanterar i vår verksamhet, som faller under knivlagen. Yxor, sågar, stämjärn, bildhuggarjärn, spräckjärn, mejslar, träklubbor med mera är också olämpliga att ha med sig på fel plats.

Flygtransporter omfattas av fler regler än bara knivlagen. Kniv är aldrig tillåtet i handbagaget.

SKOLANS STYRDOKUMENT

MÅNGA GÅNGER NÄRMAR vi oss skolans värld med vår slöjdverksamhet. Då kan det vara bra att känna till de dokument som styr skolan och vad som står i dem.

LÄROPLAN FÖR GRUNDSKOLAN, FÖRSKOLEKLASSEN OCH FRITIDSHEMMET 2011

I läroplanen beskrivs skolans värdegrund och uppdrag samt övergripande mål och riktlinjer. Det är viktigt att veta att du som tillfälligt arbetar i skolan också omfattas av detta. I värdegrunden står bland annat:

- Skolväsendet vilar på demokratins grund.
- Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse.
- Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram.
- Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.

I läroplanen finns också de olika skolämnenas kursplaner. Om ämnet slöjd står följande:

> Slöjdande är en form av skapande som innebär att finna konkreta lösningar inom hantverkstradition och design utifrån behov i olika situationer. Slöjd innebär manuellt och intellektuellt arbete i förening vilket utvecklar kreativitet, och stärker tilltron till förmågan att klara uppgifter i det dagliga livet.
> …
> bidra till att väcka elevernas nyfikenhet att utforska och experimentera med olika material och att ta sig an utmaningar på ett kreativt sätt.
> …
> utvecklar förtrogenhet med begrepp som beskriver arbetsprocesser, redskap och slöjdföremåls estetiska uttryck.
> …
> utvecklar medvetenhet om estetiska traditioner och uttryck samt förståelse för slöjd, hantverk och design från olika kulturer och tidsperioder.

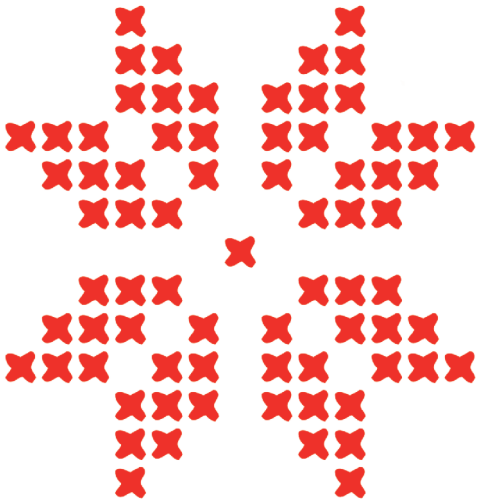
När det gäller slöjdens roll i samhället säger läroplanen att slöjdämnet i skolan ska se på design, konsthantverk, hemslöjd och andra slöjdformer i det offentliga rummet. Detta är den läroplan som omfattar flest barn. Det finns också styrdokument för grundsärskolan, specialskolan och sameskolan.

HEMSLÖJDENS ROLL I KULTURSVERIGE

SÅ HÄR SKRIVER regeringen på sin hemsida:

> För att uppnå de kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken:
> - främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
> - främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
> - främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
> - främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
> - särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Lägg särskilt märke till den sista punkten.

Så här står det i kulturdepartementets förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet:

> 8 § Med utgångspunkt i det ändamål som anges i 4 § ska landstinget ansvara för att bidragsgivningen enligt denna förordning främjar en god tillgång för länets invånare till
> 1. professionell teater-, dans- och musikverksamhet,
> 2. museiverksamhet,
> 3. biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet,
> 4. konst- och kulturfrämjande verksamhet,
> 5. regional enskild arkivverksamhet,
> 6. filmkulturell verksamhet, och
> 7. främjande av hemslöjd.

Sammantaget visar dessa två texter att hemslöjdsverksamhet för barn och unga mycket väl uppfyller de kulturpolitiska målen. Detta kan vara bra att peka på när man ska hitta stöd och finansiering för sin verksamhet hos kommunen, regionen eller andra.

BARNOLYCKSFALL

OLYCKOR GÅR ALDRIG att undvika helt, men genom att tänka efter före kan du minska risken för dem och framförallt vet du hur du ska bete dig när de händer. Vilka slöjdaktiviteter ska genomföras? Kommer det att förekomma skarpa verktyg? Hur många barn handlar det om? Vilka förkunskaper har de? Hur många vuxna finns på plats? Är någon sjukvårdsutbildad eller har genomgått barnolycksfallsutbildning? Kommer vi att befinna oss nära eller långt från tätort? Hur är det med mobiltäckning? Finns det tillgång till bil? Har vi kännedom om barns eventuella sjukdomar som diabetes, blödarsjuka, epilepsi eller svåra allergier?

FÖRBANDSLÅDANS INNEHÅLL

Vad förbandslådan ska innehålla kan variera med aktivitet. Här följer ett exempel som kan kompletteras för att täcka fler situationer.

FÖRBANDSLÅDAN

- HANDSPRIT
- PLÅSTER
- SUTURTEJP
- FÖRSTA FÖRBAND
- TEJP
- NÅL
- PINCETT
- SAX
- KOMPRESSER
- HANDSKAR (ENGÅNGS)
- GASBINDA (GÄRNA SJÄLVHÄFTANDE)
- MUN-MOT-MUN-ANDNINGSMASK
- ÖGONSKÖLJ
- KOKSALTLÖSNING ELLER VATTEN PÅ FLASKA
- PANODIL
- IPREN
- GEM, NÅL
- TÄNDARE

För att tvätta händerna innan du ska lägga om ett sår fungerar tvål och vatten utmärkt. Om du befinner dig ute i skogen och inte har tillgång till detta kan du se till att ha med dig handsprit.

Nummer ett i förbandslådan är rikligt med plåster i olika storlek. Det är sällan det händer några allvarliga olyckor på slöjdaktiviteter. Däremot dyker det upp små skavsår, ett nålstick eller en liten rispa. Det mesta avhjälps med ett plåster. Dessutom kan det vara bra att slippa blodfläckar på föremål, verktyg och kläder. Skulle skärskadan vara för stor för ett plåster så är suturtejp (strips av typen Leukostrip, Steri-strip eller liknande) det som fungerar. Se även här till att ha tillräckligt. Det är lätt att förledas av den stora asken, men den innehåller inte så många strips. Sätt på stripsen när det har slutat blöda och är torrt och se till att såret hålls ihop rakt och snyggt. Om sårskadan skulle vara för stor så tveka inte att kontakta sjukvården. Detsamma gäller om såret är i ansiktet. För framtida utseende vill man att det får så bra omvårdnad som möjligt. För större sårskador behövs kompresser, tejp och gasbinda.

Små flaskor med koksaltlösning (NaCl) för engångsbruk är utmärkta att tvätta sår med. Engångshandskar är bra både för att slippa blodsmitta och för att minska risken att ytterligare smutsa ner ett sår. Kompresser och förband stoppar blödningar om såret är större.

Självhäftande gasbinda är mycket praktiskt när du är ensam om att lägga om ett sår.

Även en mycket liten sticka i ett finger kan ta bort glädjen från fortsatt slöjdande. Sterilisera en nål med en tändare och när nålen

svalnat kan du använda den till att ta ut stickan.

Om man slår sig på fingret och får en blödning under nageln kan det göra mycket ont. Om man bränner ett hål genom nageln med ett glödgat gem så att blodet kan sippra ut, lindras smärtan avsevärt. Det låter och ser mycket otäckare ut att bränna hål i nageln än vad det är.

Om det har kommit smuts i ögat fungerar det bra att skölja med vanligt vatten. Det finns också speciell ögonskölj på flaska. Se till att öppna ögat ordentligt när du sköljer.

Vid slöjdaktiviteter där barn deltar vars sjukdom man känner till, som diabetes, allergier, blödarsjuka och liknade, är det bra att ha kontakt med barnets vårdnadshavare. Dessa vet ofta mycket väl vad som skulle kunna hända, hur man kan förebygga det och framförallt vet de vad som ska göras när det händer.

Om du behöver ge smärtstillande så se till att barnet inte är överkänsligt mot något i tabletten.

Deltagare på slöjdläger använder en håltång på en konservburk för att tillverka en lykta.

TACK

TACK TILL KOLLEGOR runt om i Sverige, personal på Nämnden för hemslöjdsfrågor och andra som på olika sätt bidragit till detta material. Det har varit som uppgiftslämnare, förmedlare av synpunkter och som bollplank (ibland utan att veta om det). Ett stort tack till Vici Hofbauer för all hjälp med kapitlet *Medskapande*.

FÖRFATTARE

NINA BÄCKMAN
Barn- och ungdomskonsulent
Hemslöjden i Östergötland

ELIN DANIELSSON
Slöjdkonsulent barn och ungdom
Upplandsmuseet

SARA DEGERFÄLT
Länshemslöjdskonsulent
Västarvet

NICLAS FLINK
Utvecklare hemslöjd
Region Jönköpings län

KALLE FORSS
Hårdslöjdskonsulent med ansvar för barn och unga
Skånes Hemslöjdsförbund

INGELA FREDELL
Hemslöjdskonsulent
Region Jämtland–Härjedalen

KERSTIN YDREBORG
Utvecklare hemslöjd
Region Jönköpings län

LÄS MER

Information om skapande skola finns på Kulturrådets hemsida:
www.kulturradet.se

HANDEN OCH HJÄRNAN

En bra bok om samarbetet mellan händerna och hjärnan är:
Lundborg, Göran (2011). *Handen och hjärnan: från Lucys tumme till den tankestyrda robothanden*.

Ytterligare en bok om händerna och hjärnan, fast på engelska och mer fördjupande, är:
Wilson, Frank R. (1998). *The Hand: How Its Use Shapes the Brain, Language and Human Culture*.

LAGAR, REGLER OCH FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Diskrimineringsombudsmannen förtydligar de sju diskrimineringsgrunderna som omfattas av lagens diskrimineringsförbud:
http://www.do.se/om-diskriminering/skyddade-diskrimineringsgrunder/

Sverok (ett ungdomsförbund för de som har spel som hobby) har tagit fram en ”Code of Conduct” för hur man ska kunna skapa en öppen och välkomnande plats där alla känner sig trygga och kan utvecklas. Den finns att ladda ner:
http://www.respectallcompete.se/koden/

På Integritetsskyddsmyndighetens (IMY) hemsida kan du läsa om GDPR:
https://www.imy.se

Naturvårdsverket har en bra hemsida där du kan läsa om allemansrätten:
http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Allemansratten/

Naturvårdsverket har också följande bok till nerladdning:
Bengtsson, Bertil (2005). *Allemansrätten Vad säger lagen?* http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8100/91-620-8161-6/

En text om Högsta domstolens klargörande av knivlagen finns på Dagens Juridik:
http://www.dagensjuridik.se/2016/02/hd-friar-kvinna-med-fallkniv-i-vaskan-och-skapar-lista-nar-kniv-far-baras

Läroplanen finns i sin helhet på skolverkets hemsida:
http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/laroplan

Skolans styrdokument finns på skolverkets hemsida:
http://www.skolverket.se

SLÖJDTIPS OCH INSPIRATION

Boken *Småslöjd* från Hemslöjdens förlag har många tips på slöjdprojekt tillsammans med barn:
Forss, Kalle (red.) (2011). *Småslöjd: Barn slöjdar med vuxna*.

Hemslöjdens förlag har gett ut många böcker där du kan få tips om slöjd för alla åldrar:
http://www.hemslojdensforlag.se

Massor av slöjdtips och inspiration hittar du på hemsidan ”365 saker du kan slöjda”:
www.365slojd.se

KONTAKTUPPGIFTER TILL ALLA LANDETS HEMSLÖJDSKONSULENTER

https://nfh.se/regional-samverkan/hemslojdskonsulenter/hitta-din-hemslojdskonsulent.html

HUR MAN ARBETAR MED POPUP

The Pop-Up Channel med Duncan Birmingham
https://www.youtube.com/channel/UCx2M2bGHtXBszG6tuR_NIbQ

Hemslöjden

Skånes Hemslöjdsförbund
Landskrona gamla station
Österleden 10
261 35 Landskrona
www.hemslojdeniskane.se

© Skånes Hemslöjdsförbund och Kalle Forss 2017
Andra omarbetade och utökade upplagan 2022
ISBN 978-91-983918-3-1 (tryckt)
ISBN 978-91-983918-4-8 (digital)

NÄMNDEN FÖR HEMSLÖJDSFRÅGOR

Utgiven med stöd av Nämnden för hemslöjdsfrågor och Stiftelsen Lars Hiertas minne.

FOTOGRAFIER Kalle Forss, utom s. 41–42: Ingela Fredell
TECKNINGAR Kalle Forss
FAKTAGRANSKNING Marie Fagerlind (första upplagan)
OMSLAG OCH FORMGIVNING Bitte Granlund, Granlunds Grafiska
FÖRLAGSREDAKTÖR Sophia Lundquist, Annalfabet
Tryck: Allmedia

BARNEN OCH HEMSLÖJDEN är en skrift för dig som vill se till att fler barn ska få möjlighet att slöjda. Här finns information om hur du organiserar olika slöjdaktiviteter. Vad ska du tänka på när kommunen hör av sig och vill att hemslöjdsföreningen ska delta på en festival med slöjdaktiviteter för barn? Vad bör man ha klart för sig innan man tar med barngruppen ut till skogsbacken för att tälja? Kan man överhuvudtaget slöjda på samma sätt med barn som med vuxna?

Du hittar också information om lagar, regler och förhållningssätt som kan vara bra att känna till så att de aktiviteter du planerar ska kunna bli säkra, kreativa och passa olika barn.

ISBN 978-91-983918-4-8 (digital)
ISBN 978-91-983918-3-1 (tryckt)

Hemslöjden Skånes Hemslöjdsförbund